VredesMagazine

Jaargang 15 nummer 1 — 1e kwartaal 2022 — Prijs euro 2,50

Dossier: **AFGHANISTAN**

COMMENTAAR

Militair klimaatbeleid

Klimaatverandering is een van de grootste bedreigingen van onze veiligheid. Vergeet de Russen, vergeet de Chinezen, het is de ineenstorting van het ecosysteem waar we echt bang voor moeten zijn. En de wereldleiders gaan het niet oplossen; bij afsluiting van de VN klimaatconferentie in Glasgow toonde de voorzitter zich diep beschaamd over de ontoereikende uitkomst.

Niet alleen schiet het VN klimaatakkoord tekort; er zijn ook hele sectoren die er niet onder vallen, waaronder de krijgsmacht. Geschat wordt dat broeikasgas-uitstoot van alle militaire activiteit ter wereld bij elkaar opgeteld groter is dan die van een land als Zweden. Al zal de terugtrekking van troepen uit Afghanistan door de Verenigde Staten de militaire emissies beduidend omlaag brengen. Grootschalige inzet van wapens gaat nu eenmaal gepaard met extra veel gebruik van fossiele brandstof.

In dreigingsanalyses van de NAVO wordt rekening gehouden met gewapende conflicten over steeds schaarser wordend drinkwater en leefbaar land. Daar zou de NAVO gewapenderhand de orde moeten herstellen. Er wordt gesproken over 'klimaatconflicten' alsof deze conflicten een natuurlijke, en geen menselijke oorzaak hebben. En er wordt gesproken over 'klimaatveiligheid' als een algemeen goed, maar het gaat alleen over de veiligheid van de NAVO-landen, die de belangen van het rijkste deel van de wereld verdedigen.

In de *Defensie Energie en Omgeving Strategie* heeft Nederland als doelstelling vastgelegd dat de krijgsmacht in 2050 70% minder fossiele brandstof moet gebruiken dan in 2010. En in 2030 alvast 20% minder. Vooral biobrandstof moet de oplossing bieden. Maar biobrandstof is schaars en niet duurzaam. Milieudefensie noemt biobrandstof een 'doodlopende weg' en zegt dat we gewoon minder moeten autorijden, varen en vliegen. Voor de krijgsmacht, die rijdt, vaart en vliegt met zwaar materieel, raakt dat aan de kern van zijn activiteiten. De techneuten van het Koninklijk Instituut Van Ingenieurs (KIVI) schrijven in reactie op het *Plan van Aanpak Energietransitie Defensie* van het ministerie van Defensie: "Voor vliegen met bestaande vliegtuigen zoals de F-35 zijn in de voorzienbare toekomst geen alternatieven, terwijl deze grote brandstof verbruikers tot na 2050 meegaan. (…) Acht de staatssecretaris de doelstelling voor 2050 op basis van de nulmeting serieus haalbaar? Of moeten daarvoor de vervangingsplanning van groot materieel fors worden aangepast? In dit laatste geval: komt daarmee de hoofddoelstelling van de krijgsmacht in gevaar?"

De ingenieurs slaan de spijker op de kop: het is de doelstelling van de krijgsmacht die we ter discussie moeten stellen. De hoofdtaak van de krijgsmacht is immers niet alleen het verdedigen van het eigen territorium, maar ook het beschermen van economische belangen, het controleren van bronnen en aanvoerroutes van grondstoffen. Met name van fossiele brandstof. De krijgsmacht speelt een cruciale rol in de op fossiele brandstof gebaseerde consumptie-economie die de oorzaak is van klimaatverandering. Het plunderen van de planeet gaat onder militaire bescherming. Alleen door de overconsumptie van de rijke landen te verminderen kunnen we klimaatverandering stoppen. Zoals Ghandi zei: *Earth has enough for everybody's need but not for everybody's greed* (De aarde heeft genoeg voor ieders behoefte maar niet voor ieders hebzucht).

Op een belangrijke NAVO-top deze zomer stond klimaatverandering prominent op de agenda. In het slotcommuniqué werd aangekondigd dat er onderzoek gedaan zou worden naar de mogelijkheden om militaire emissies omlaag te brengen. Maar concrete doelen voor minder CO_2-uitstoot werden niet gesteld. En het mag ook geen gevolgen hebben voor inzetbaarheid en slagkracht. Die moet juist worden uitgebreid. Daarmee kondigt de NAVO feitelijk aan zijn emissies te vergroten. Het streven naar verhoging van de defensiebegrotingen van NAVO-landen tot 2% van het BNP met daarin minimaal 20% voor de aanschaf van nieuwe wapens zal onvermijdelijk leiden tot meer broeikasgas-uitstoot.

Wendela de Vries
Stop Wapenhandel

FOTO VOORPAGINA:
4 november, Strathclyde. Tijdens de klimaattop in Glasgow. houden vredesgroepen een picketline buiten het hek van BAE Systhems depot. BAE is een van de grootste wapenproducenten.
Foto: Chris Strickland

COLOFON

VREDESMAGAZINE 7 december 2021 Uitgave van de vereniging VredesMedia waarin samenwerken: Haags Vredesplatform (HVP), Humanistisch Vredesberaad (HVB), Vredesbeweging Pais, Samenwerkingsverband Stop de Wapenwedloop, Antimilitaristies Onderzoekskollektief VD AMOK, Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) afdeling Nederland. **REDACTIE:** Jan Bervoets, Hans Feddema, Chris Geerse (waarnemend), Kees Kalkman, Anke Polak, Martijn de Rooi, Barbara Smedema, Jan Schaake, Guido Schokker, Wim van de Vegte, Egbert Wever. **AAN DIT NUMMER WERKTEN NAAST DE AUTEURS MEE:** David Jan Donner, Tjark Reininga. De auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van een geplaatst stuk. De tekst van artikelen mag worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding. Copyrights van foto's en tekeningen berusten bij de desbetreffende fotograaf/illustrator. **FOTOREDACTIE:** Anne Vaillant. **FOTOGRAFEN EN ILLUSTRATOREN:** Wim de Boer, Chas Gerritsen, Kenny Holston, Louise Langelaan, Michael Macleod, Len Munnik, Jan Schaake, Chris Strickland. **VORMGEVING:** Jimmy Slothouwer. **DRUKKER:** Drukkerij Mezclado, Tilburg. **ABONNEMENTEN:** Een jaarabonnement op VredesMagazine (4 nummers) kost 10 euro. U kunt een abonnement nemen via info@vredesmagazine.nl of 015 7850137. **GIFTEN**: Bedragen die abonnees meer overmaken worden beschouwd als gift voor het werk van de in VredesMagazine samenwerkende organisaties. **CONTACT VREDESMEDIA:** Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft, 015 7850137, www.vredesmedia.nl. **REDACTIEADRES:** Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht, 030 8901341, artikelen naar info@vredesmagazine.nl. **KOPIJSLUITING VOLGEND NUMMER:** 2 februari 2022. **VERSCHIJNINGSDATUM VOLGEND NUMMER:** 8 maart 2022. **ISSN 1876-0724**

INHOUD

GEWELDLOZE ACTIE EN EXTREEMRECHTS 4
Over Capitoolbestormers, islamisten en nationalisten
Daniël Petz

VERBIED BEWAPENDE DRONES 7
In een drone-oorlog worden soldaten beulen
Han Deggeller

NEDERLAND SPAART KOOL EN GEIT 9
Patrouilleren en baggeren in de Zuid Chinese Zee
Ko Colijn

BURGERSCHAP ZONDER MACHETE 11
Nog een transitie in de samenleving
Anke Polak

NEDERLAND IN OORLOG IN INDONESIË 12
Het heette 'politionele acties'; het was oorlog
Stan Meuwese

ALGERIJE EN MAROKKO OP OORLOGSPAD? 15
Hun grens is al dertig jaar dicht; nu dreigt erger
Stan Meuwese

ERELIJST GEVANGENEN VOOR DE VREDE 17
Stuur ansichtkaarten en brieven
War Resisters' International

FOTOPAGINA: CHILI '73 18
Chas Gerretsen was er tijdens de coup

DOSSIER: AFTOCHT UIT AFGHANISTAN 21
Janny Beekman, Jos van Dijk, Jip van Dort, Kees Kalkman, Jan Schaake, Leonie Schiffauer.

EN VERDER:

SPRINGSTOF 6

COLUMN JOS VAN DIJK 10

RUBRIEK DIENSTWEIGERAAR 14

COLUMN HANS FEDDEMA 14

AANGESLOTEN ORGANISATIES 20

KORTE BERICHTEN 33

SIGNALERING 35

GEDICHT 36
Aanslag (1)
Remco Campert

CHAS GERRITSEN TIJDENS EEN REPORTAGE IN CHILI 1973-1974

Foto: Chas Gerritsen/Nederlands Fotomuseum

Geweldloze actie en extreemrechts

Terwijl kinderen in september naar hun basisschool in Glen Ellyn (Illinois, USA) liepen, kwamen anti-mondkapjes demonstranten opdagen om te protesteren tegen de verplichting om mondkapjes op school te dragen. In navolging van een trend die in het hele land te zien is, vielen ze de leerlingen lastig en noemden ze hen slaven en Hitlerjugend.

Dit is slechts één recent voorbeeld van het gebruik van geweldloze actie door politiek rechts in de Verenigde Staten. In de afgelopen jaren hebben we een wereldwijde toename gezien van het gebruik van geweldloze actie door extreemrechts in een reeks van kwesties, waaronder het verzet tegen immigratie, abortus en wapenbeheersing, maar ook mondkapjes-verplichtingen en lockdowns tijdens de COVID-19 pandemie. Dit roept belangrijke vragen op. Is er een kwalitatief verschil in het gebruik van geweldloze actie door diegenen aan de politieke rechterzijde? En moeten we hun gebruik van geweldloze actie als legitiem beschouwen, gezien het feit dat burgerlijke ongehoorzaamheid en geweldloos verzet vaak verbonden zijn met doelen van sociale rechtvaardigheid?

Veel extreemrechtse actoren houden zich regelmatig bezig met intimidatie van minderheden

Mijn recente onderzoeksproject "De donkere kant van geweldloze actie: Right-wing Populism and the Use of Nonviolent Action" trachtte juist deze vraag te beantwoorden door drie case-studies te onderzoeken. Een daarvan was de recente rechtse beweging onder Donald Trump die leidde tot de aanval van 6 januari 2021 op het Capitool van de USA. De door islamisten geleide 2/12-beweging in Indonesië en de identitaire anti-immigrantenbeweging in Oostenrijk zijn de andere studies. Deze laatste twee bewegingen voerden allebei zeer openbare, geweldloze acties. In het geval van Indonesië gebruikte de beweging massademonstraties om de populaire christelijke burgemeester van Jakarta ten val te brengen. In Oostenrijk hield de Identitaire Beweging zich bezig met een reeks geweldloze acties die de publiciteit bevorderden en bijdroegen tot een toename van de anti-immigratie gevoelens.

SPANNINGEN

Ik ontdekte drie belangrijke spanningen die de problematische kenmerken van het rechtse gebruik van geweldloze actie illustreren. Inzicht in deze spanningen helpt ons om de legitimiteit van die acties beter in te schatten, evenals het fenomeen van rechtspopulisme dat de rechtse bewegingen erachter voedt.

Wanneer we geweldloze actie in democratieën bespreken, kunnen we een onderscheid maken tussen drie verschillende vormen van geweldloze actie: dissidentie, burgerlijke ongehoorzaamheid en politieke ongehoorzaamheid. Meningsverschil maakt deel uit van de normale democratische politieke strijd. Democratieën staan gewoonlijk geweldloze actie toe – zoals waken, marsen en stakingen – als zij binnen bepaalde regels blijven.

Wanneer mensen wetten overtreden die zij onrechtvaardig achten door middel van burgerlijke ongehoorzaamheid, treden zij buiten de grenzen van de gewone afwijkende mening. Zij aanvaarden de legitimiteit van de politieke structuur en/of de politieke instellingen, maar verzetten zich tegen het morele gezag van de daaruit voortvloeiende wetten en zijn bereid de consequenties van hun daden te dragen.

Politieke ongehoorzaamheid is de meest radicale vorm van geweldloze actie, omdat daarbij de legitimiteit van de staat wordt betwist – vaak wordt het politieke systeem in zijn geheel verworpen. Hoewel politieke ongehoorzaamheid tegen dictators zeer effectief is gebleken, is het de vraag of politieke ongehoorzaamheid legitiem is in volledig democratische systemen, en daarom wordt zij gewoonlijk als illegaal beschouwd en door de staat onderdrukt.

Mijn onderzoek heeft veel parallellen aan het licht gebracht tussen de verschillende rechtse bewegingen en hun gebruik van geweldloze actie, waarvan sommige kunnen worden verklaard door het verschijnsel te bekijken door de lens van het populisme. Rechtspopulisme heeft een duidelijke neiging tot politieke ongehoorzaamheid, omdat het vaak de legitimiteit in twijfel trekt van liberale politieke elites en instellingen die – in zijn ogen – niet voldoende de wil van 'het volk' vertegenwoordigen. Populisten zijn ook ongeduldig met procedures en zoeken vaak naar een snelle manier om hun politieke doelen te bereiken zonder langs de rechtbank of de stembus te gaan. In veel gevallen flirten zij daarom met politieke ongehoorzaamheid, wat – zo blijkt uit de casestudies – repressieve reacties van regeringen uitlokt. Deze repressie kan op haar beurt weer door de bewegingen worden gebruikt om sympathie van aanhangers te mobiliseren.

MIDDELEN VERSUS DOELEN

Extreemrechtse actoren zijn de laatste jaren steeds bedrevener geworden in het toepassen van geweldloze tactieken. De Identitaire Beweging in Oostenrijk, bijvoorbeeld, heeft geweldloze theorie bestudeerd en een breed scala van geweldloze methoden toegepast. Hoewel veel van haar acties technisch gezien het draaiboek van de geweldloosheid volgen, worden ze dus gebruikt om een anti-immigratie platform te bevorderen.

Er zijn duidelijk veel kwesties die in democratieën sterk worden betwist, en

geweldloze actie kan een slim instrument zijn voor geweldloze conflictoplossing. Toch moeten we ons afvragen of we geweldloze actie legitiem kunnen noemen als er geen rechtvaardigheid mee wordt nagestreefd. Bij veel van de kwesties die door extreemrechtse actoren worden aangekaart, zijn deze doelen hoogst twijfelachtig – van pogingen om de certificering van de verkiezingsuitslagen in de USA tegen te houden tot het aandringen op verzwakking van gezondheidsmaatregelen.

Extreemrechtse actoren trappen meestal naar beneden wanneer ze geweldloze actie voeren – dat wil zeggen dat ze hun geweldloze actie niet richten tegen autoriteiten of grote bedrijven, maar tegen sociaaleconomisch of politiek 'zwakkere' partijen, met name minderheden. De Oostenrijkse Identitaire Beweging heeft zich bijvoorbeeld vaak tegen asielzoekers gericht. Dit naar beneden trappen is een symptoom van extreemrechts populisme, dat vaak minderheidsgroepen de schuld geeft van maatschappelijke kwalen en dat duidelijk problematisch is in termen van legitimering van het gebruik van geweldloze actie.

Wanneer men het gebruik van geweldloze actie door extreemrechts bekijkt, valt op dat veel van haar acties grenzen van geweldloosheid oprekken, zo niet overschrijden. De aanval op het Amerikaanse Capitool valt duidelijk buiten de grenzen van geweldloosheid, maar maakt dat de hele bijeenkomst van 6 januari tot een gewelddadige gebeurtenis? Is het uitschelden van basisschoolkinderen voor slaven en Hitler-jongeren nog steeds geweldloos?

Het probleem van het overschrijden van de grens van geweldloosheid naar geweld is gebaseerd op de pragmatische benadering die rechtse actoren hebben ten opzichte van geweldloze actie. Omdat zij geweldloosheid meer zien als een tactisch middel om hun doelen te bereiken – en niet als een morele verplichting – is het gemakkelijker om af te glijden naar gedrag dat bedreigingen en intimidatie omvat. Veel rechtse actoren, zoals delen van de Indonesische islamistische beweging houden zich regelmatig bezig met intimidatie van minderheden en hebben de neiging dit ook te doen wanneer zij geweldloze actie voeren.

Evenzo heeft rechts in de VS een lange geschiedenis van intimidatie. Men hoeft alleen maar te denken aan de manier waarop de anti-abortusbeweging zich regelmatig heeft beziggehouden met het tegenhouden en beledigen van vrouwen die een abortus wilden laten uitvoeren, en met het bedreigen van abortusartsen en hun medewerkers. Niettemin bevat Gene Sharp's lijst van 198 methoden van geweldloosheid wel het achtervolgen en beschimpen van ambtenaren en geweldloze intimidatie.

Ook hier komen de vragen naar het doel en het naar beneden trappen naar voren. In zijn boek noemt Sharp het treiteren van slavenjagers als een case study van geweldloos treiteren. Het treiteren en beschimpen moet ook gericht zijn tegen ambtenaren en niet tegen mondkapjesdragende kinderen of etnische of religieuze minderheden.

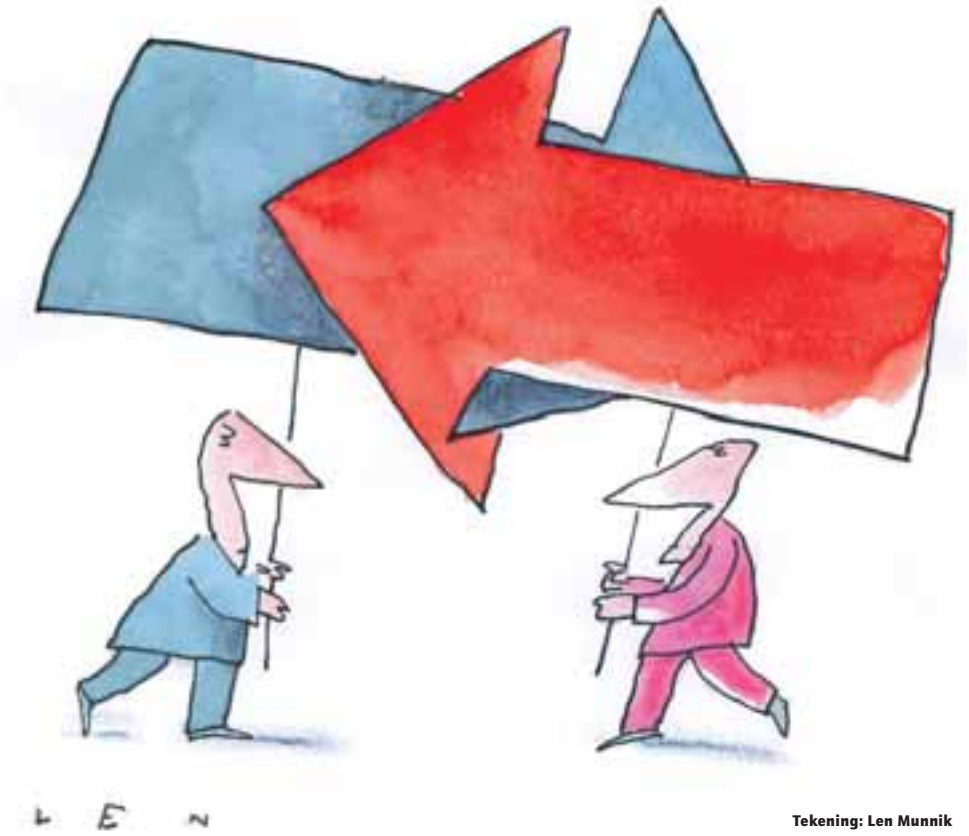

Tekening: Len Munnik

ZIJN ZE ONWETTIG?

Deze spanningen in het gebruik van geweldloze actie door extreemrechts maken veel geweldloze acties die door extreemrechtse actoren worden ondernomen hoogst dubieus in termen van legitimiteit of zelfs wettigheid. Een groot deel van hun gebruik van geweldloosheid wordt bezoedeld door hun gebrek aan betrokkenheid bij de beginselen van geweldloosheid.

Niettemin kan, gezien het feit dat er in democratische samenlevingen veel kwesties zijn waarover we het redelijkerwijs sterk oneens kunnen zijn, de trend van extreemrechtse actoren om geweldloze actie te voeren niet als volledig negatief worden beschouwd. Als actoren in de politieke marge ervoor kiezen geweldloos op te treden in plaats van geweld te gebruiken om hun doelen te bereiken, kan dit zelfs een positieve trend zijn. Toch moet dit engagement binnen de grenzen blijven van dissidentie of burgerlijke ongehoorzaamheid, mag het de grens van geweld niet overschrijden, mag het niet worden neergeslagen en moet het kritisch worden bekeken in termen van zijn doelen.

Daniel Petz

Daniel Petz is gastdocent aan de Universitas Gadjah Mada (UGM) in Indonesië, waar hij cursussen geeft over geweldloosheid en conflicttransformatie. Zijn onderzoek richt zich op klimaatrechtvaardigheid, ontheemding en geweldloze actie. 6 oktober 2021 verschenen op Waging Nonviolence, wagingnonviolence.org

Vertaald en enigszins ingekort door Egbert Wever

Staat voor rechter wegens wapenexport

In juli publiceerde de regering de Jaarrapportage Wapenexportbeleid 2020. Vorig jaar verstrekte de Nederlandse regering wapenexportvergunningen voor een totaal bedrag van 558 miljoen euro. Dit is het laagste bedrag sinds 2002, het laatste jaar dat de Nederlandse wapenexport onder de half miljard euro uitkwam. De Covid-19-pandemie zal een belangrijke reden voor de plotselinge scherpe daling zijn. Dat geldt evenzo voor andere landen, want op mondiaal niveau stijgt Nederland in 2020 van de twaalfde naar de negende plaats op de lijst van grootste wapenexporteurs die het Zweedse onderzoeksinstituut SIPRI jaarlijks samenstelt.

Grootste afnemers van Nederlandse wapens zijn de Verenigde Staten en Duitsland, waarbij het vooral om leveranties van onderdelen aan wapenproducenten in die landen gaat. Wapenbedrijf Thales was verantwoordelijk voor de meeste controversiële exporten, met leveringen van maritieme commando- en radarsystemen aan de autoritaire regimes van Egypte, Indonesië en Pakistan (via Turkije). Alle mensenrechtenschendingen in deze landen en de gespannen regionale situaties waarin zij zich bevinden, waren voor de regering geen reden om exportvergunningen te weigeren.

In vijftien gevallen weigerde de regering wel een exportvergunning af te geven, waarvan zeven keer voor de Verenigde Arabische Emiraten en drie keer voor Saoedi-Arabië. Dit is lijn met het vigerende beleid dat in principe geen exportvergunningen voor deze landen verstrekt worden, in verband met hun betrokkenheid bij de oorlog in Jemen. Opvallend is wel dat er wel een vergunning werd afgegeven voor Nederlandse tussenhandel bij een levering van helikopters van de Italiaanse wapengigant Leonardo aan Saoedi-Arabië, met een waarde van 82,5 miljoen euro.

Kamervragen van de SP maakten echter duidelijk dat het hierbij om reddingshelikopters gaat, die vanwege de uitrusting met een militaire camera toch een wapenexportvergunning behoeven.

Correctie bedrag wapenexporten

In het vorige VredesMagazine vermeldden we, conform de jaarlijkse rapportage van de overheid, dat de regering wapenexportvergunningen voor een totaal bedrag van 558 miljoen euro heeft verstrekt in 2020. Men was echter onder meer vergeten die hierboven genoemde grote omstreden exportvergunning voor Egypte mee te tellen. Daarmee komt de werkelijke totale waarde uit op 702 miljoen euro.

Acties klimaat en wapenhandel

Vredesorganisaties vroegen rond de klimaattop COP26 in Glasgow, eind oktober en begin november, aandacht voor de rol van krijgsmachten en de wapenindustrie bij klimaatverandering. Militairen vallen niet onder het Klimaatverdrag van Parijs en hebben dus ook geen verplichting om hun uitstoot van broeikasgas te verminderen. De enige zinnige manier om militaire emissies te verkleinen is de krijgsmacht te verkleinen, technische mogelijkheden schieten tekort.

Intussen benaderen regeringen klimaatverandering als een veiligheidsprobleem, dat hogere defensiebudgetten rechtvaardigt, en krijgsmachten zijn vooral bezig om de toegang tot fossiele brandstoffen te garanderen. Westerse landen die verantwoordelijk zijn voor het overgrote deel van CO2-uitstoot geven veel meer geld uit aan het grensbewaking, ook om toekomstige klimaatvluchtelingen buiten te kunnen houden, dan aan beloofde financiële steun voor armere landen om klimaatverandering tegen te gaan, en met de gevolgen ervan om te kunnen gaan. Er werden in Glasgow door wisselende coalities van vredes-, mensenrechten-, antiracisme- en milieuorganisaties diverse debatten en acties over de allerlei aspecten van de klimaatcrisis en militarisme georganiseerd. Een 'vredesblok' nam deel aan de grote demonstratie op 6 november.

XR Peace en Trident Ploughshares bezochten wapenbedrijven en militaire locaties in de omgeving van Glasgow, om te eisen dat militaire emissies worden meegenomen in klimaatbeleid. De vredesactivisten gingen langs BAE Systems, Babcock, Lockheed Martin, Thales, Clyde Space, QinetiQ, Ministerie van defensie, Digital Barriers, en het wervingsburo van de krijgsmacht. Op alle locaties is een brief overhandigd.

Debat wapenexportbeleid

Na verschillende keren uitstel debatteerde de Tweede Kamer begin november over het wapenexportcontrolebeleid over 2020. Er werd opmerkelijk diepgaand gesproken over de EU-wapenexportcriteria, waarbij rechtse partijen zich als voortdurende spreekbuis van de wapenindustrie wel weer voorspelbaar zorgen maakten over de 'strenge' Nederlandse toepassing ervan in vergelijking met andere landen en linkse partijen juist hamerden op een meer strikte toepassing, vooral van het mensenrechtencriterium. Dat spitste zich concreet vooral toe op wapenexport naar de Egyptische marine.

Hoewel de nieuwe tijdelijke minister Knapen de zorgen over mensenrechten in Egypte deelde, verdedigde hij de afgegeven vergunningen met het uitgekauwde en bewezen onjuiste argument dat de marine hier geen rol in speelt. De SP kondigde alvast een motie op dit onderwerp aan. GroenLinks pleitte ervoor een kwart van de wereldwijde uitgaven aan wapens om te buigen en in te zetten voor energietransitie.

Verbied bewapende drones

Na 9/11 zette de VS drones in om de bewegingen van Bin Laden, die zich in Afghanistan bevond, waar te nemen. Deze drones bewegen zich in de lucht, worden continu bestuurd vanaf de grond en kunnen buiten de eigen landsgrenzen worden ingezet. Ze zijn uitgerust met apparatuur om waar te nemen en om de waarnemingen te verzenden.

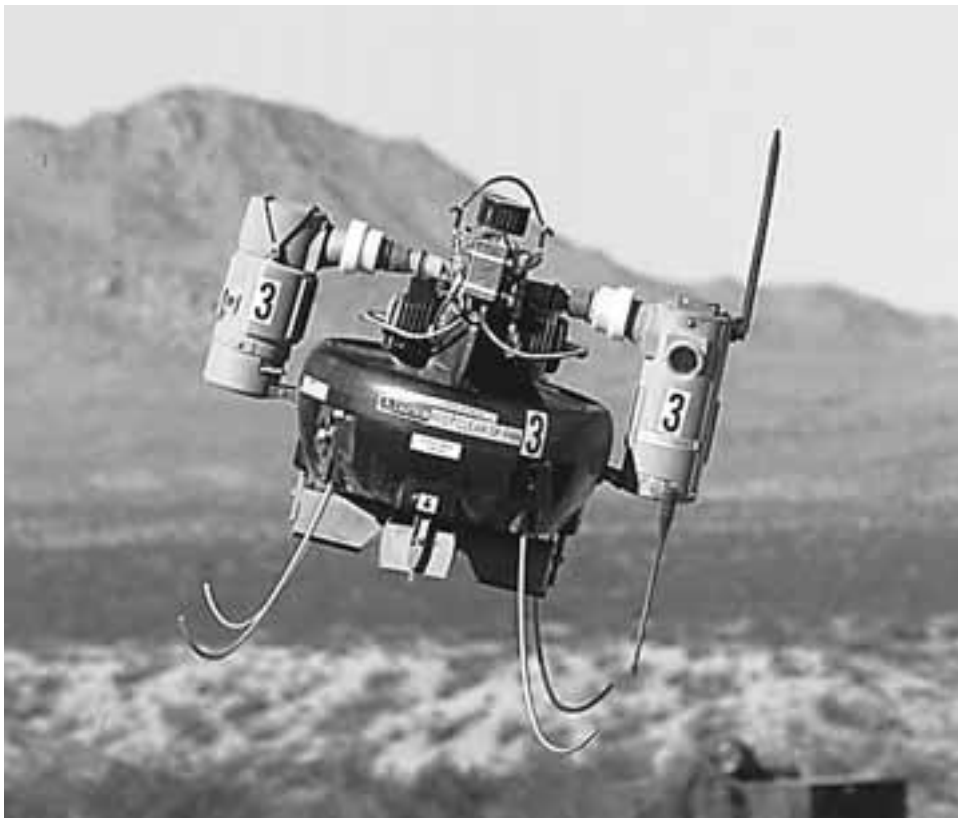

BEWAPENDE MICRODRONE
Foto: Kenneth Tanada

Na enige tijd werden de drones ook bewapend, zodat een vijand aangevallen en gedood kon worden zonder dat eigen militairen zich in de nabijheid bevonden en zelf aangevallen konden worden. Sinds 20 jaar worden bewapende drones ingezet bij gewapende conflicten en tegen terroristen. De VS hebben voortdurend drones ingezet in Afghanistan. De laatste keer leidde dit tijdens het vertrek uit Kaboel op 29 augustus 2021 tot het doden van tien onschuldige burgers. Dit voorval toont hoe gemakkelijk in een gespannen situatie onschuldige slachtoffers worden gemaakt.

"Bewapende drones zijn geen verboden wapens," schrijft de Commissie van advies inzake volkenrechtelijke vraagstukken (CAVV) aan de Nederlandse regering in juli 2013. En verder schrijft zij in de kernconclusies: "Vanuit volkenrechtelijk oogpunt is nieuw recht niet noodzakelijk om specifiek het gebruik van bewapende drones te reguleren. Het toepasselijk recht is precies hetzelfde als bij de inzet van conventionele gevechtsvliegtuigen of andere militaire wapensystemen."

Wereldwijd kwamen er protesten op gang. In de VS startte een campagne om bewapende drones te verbieden met de website www.bankillerdrones.org. Op de site staat ook een petitie gestart in november 2013 en medeondertekend door WILPF US. Bewapende drones moeten niet verward worden met Lethal Autonomous Weapon Systems (LAWS), waarbij doelwitten via sensors en algoritmen worden geselecteerd en zonder menselijke tussenkomst aangevallen.

BAN KILLER DRONES

De Amerikaanse organisatie Ban Killer Drones streeft naar een verbod en geeft argumenten voor een verbod. Hieronder volgt een aantal van hun argumenten, deels letterlijk geciteerd.

Bewapende drones hebben twee unieke kenmerken die essentieel zijn voor hun populariteit onder regeringen en niet-statelijke daders van drone-aanvallen. Ten eerste kunnen bewapende drones een individu, groep of populatie dagenlang vanuit de lucht achtervolgen en vervolgens doden. Een tweede kenmerk is de bediening op afstand, zonder fysiek risico voor de bediener van de drone. Geen rol speelt de te verwachten emotionele en psychologische schade bij degenen die zijn aangewezen om in continudienst daadwerkelijk 'de trekker over te halen.'

– Dronemoorden zoals uitgevoerd door de VS met behulp van dodenlijsten van met name genoemde verdachten op basis van geheime inlichtingen, zijn buitenrechtelijke executies die het recht op een eerlijk proces van de slachtoffers schenden.

– Signatuuraanvallen richten zich op onbekende slachtoffers op basis van hun demografische eigenschappen en gedragspatronen. De slachtoffers worden zelden uitgeschakeld in de strijd of tijdens vijandelijke acties en hebben meer kans om te worden gedood (met iedereen in de omgeving) op een bruiloft of begrafenis, met als neveneffect veel slachtoffers onder burgers. Door het ontbreken van een oorlogssituatie, het gebrek aan precisie – vele onschuldige slachtoffers – en het uitschakelen van gerechtelijke controle ondermijnen dronemoorden de weg naar vrede en maken zij de hele wereld tot een slagveld.

In de afgelopen 20 jaar van drone-oorlogvoering, hebben drone-aanvallen consequent geleid tot het doden van niet-strijders vanwege verkeerde identificatie of op basis van verdenking van een dreigende gewelddadige aanval op de Verenigde Staten. Dit wordt soms preventieve moord genoemd. In plaats van burgers en niet-strijders te beschermen, is de reikwijdte van het zicht van drones voor hen een groot gevaar gebleken. We moeten ons realiseren dat luchtoorlogsvoering historisch gezien leidt tot de dood van meer burgers dan strijders, en dat één van de belangrijkste redenen voor luchtbombardementen is om te doden én om de burgers te demoraliseren

om de militairen te steunen. We hebben een verbod op bewapende drones nodig om de executies van burgers en niet-strijders te stoppen (deze zijn al illegaal) en ook om te verklaren dat het gericht doden van geselecteerde strijders met drones een misdaad is.

TRAUMA EN SCHADE

Burgers die leven in gebieden, waar drone-aanvallen worden of zijn uitgevoerd, ervaren trauma's, soms ernstige en invaliderende trauma's, evenals verstoring van het normale, economische en sociale leven.

Deze verwoestende gevolgen hebben tienduizenden getroffen. Zelfs als een drone-aanval gericht is tegen een strikt militair doelwit genereert het feit van een drone-aanval angst en verstoring van het leven voor iedereen in het gebied, die ervan op de hoogte is. Niettemin zullen bewapende drones grotendeels worden gebruikt in situaties waarin burgers, niet-strijders en strijders door elkaar lopen.

Daarom schendt het gebruik van bewapende drones de wetten van oorlog die onderscheid tussen strijder en niet-strijders maken, bedoeld om burgers te beschermen tegen het gebruik van wapens die 'overbodig letsel' veroorzaken en 'inherent willekeurig zijn.'

Het gebruiken van bewapende drones is waarschijnlijk een belangrijke factor geweest bij het starten van oorlogen, waardoor militaire interventie mogelijk was, die anders niet zou hebben plaats gevonden, en die politieke en militaire omstandigheden hebben gecreëerd waarin langdurige burgeroorlogen zijn ontbrand, die in het geval van Jemen een regionale oorlog zijn geworden met gruwelijk gevolgen voor het leven van honderdduizenden mensen.

FONDS VREDES-PROJECTEN HEEFT U NODIG!

Nog altijd voeren er mensen actie voor vrede. Zij kunnen uw steun goed gebruiken! Fonds Vredesprojecten steunt kleine radicale vredesacties aan de basis. Help mee.

IBAN NL54 INGB 0004738565
t.n.v. Fonds Vredesprojecten

In het boek *A Theory of the Drone* merkt Gregoire Chamayou op dat: "Het recht om straffeloos te doden in oorlog lijkt gebaseerd te zijn op de stilzwijgende aanname: als je het recht hebt om straffeloos te doden, is dat omdat dat recht wederzijds wordt verleend." "Maar" vervolgt hij, "wat gebeurt er met dat recht als er geen effectieve mogelijkheid is tot wederkerigheid?"

Op dit punt, zegt hij, "verschuift de ethiek van vechten en wordt het een ethiek van ter dood brengen: een ethiek van slagers of beulen, maar niet van strijders."

Het Department of Defense Law of War Manual van de VS zegt dat het evenredigheidsbeginsel "verplichtingen schept om zich te onthouden van aanvallen waarbij de verwachte schade buitensporig zou zijn in verhouding tot het concrete en directe voordeel én om haalbare voorzorgsmaatregelen te nemen bij het plannen en uitvoeren van aanvallen om het risico op schade te verminderen aan burgers en objecten die beschermd moeten worden."

Als dit principe alleen al door de VN zou worden toegepast, zouden bewapende drones worden verboden, niet alleen op basis van de ravage en het menselijk lijden dat ze veroorzaken, maar ook op het vooruitzicht van nog veel meer ellende.

PRODUCTIE EN GEBRUIK

Bijna alle landen die gewapende drones produceren, exporteren ze ook, stelt de Amerikaanse denktank New America. Naast China ontwikkelden ook Israël, Iran, Pakistan en Turkije zich de afgelopen jaren tot drone-grootmachten. Turkse bedrijven produceren inmiddels ook de lasergestuurde precisieraketten waarmee ze hun drones bewapenen.

Daarmee is Turkije het zesde land ter wereld dat zowel drones als wapens voor drones produceert. Drones zijn niet meer weg te denken van het hedendaagse slagveld. Ze cirkelen constant boven de Zuid-Chinese zee, de straat van Hormuz, en brandhaarden in Oekraïne, Irak, Somalië, Afghanistan, Mali, Libië en Syrië. Ze vallen daarbij ook steeds vaker doelwitten aan. Sinds 2015 hebben de VS, het VK, Azerbeidzjan, Frankrijk, Israël, Pakistan, Saoedi-Arabië, de VAE, Egypte, Nigeria en Turkije allemaal drone-aanvallen uitgevoerd.

Het Nederlandse leger beschikt vanaf zomer 2021 over vier MQ-9 Reapers. Dat zijn onbemande verkenningsvliegtuigen. Ze zijn halverwege 2023 volledig operationeel. De Nederlandse Reapers zijn niet bewapend, maar mocht de regering dat willen, dan is het eenvoudig te realiseren. De Tweede Kamer vond in november 2019 dat het ministerie van defensie moet gaan kijken of de nieuwe drones van de krijgsmacht toch moet worden bewapend. Een meerderheid van de Tweede Kamer steunt een voorstel hiertoe van de VVD en PVV, gesteund door Christen Unie en SGP.

We moeten ons realiseren dat luchtoorlogsvoering historisch gezien leidt tot de dood van meer burgers dan strijders

Er tekende zich rond de verkiezingen voor de Tweede Kamer in maart 2021 een meerderheid af in het parlement voor internationale afspraken over het gebruik van drones.

Mijn conclusie is dat er een verbod zou moeten komen tegen bewapende drones. Nederland hoeft niet te wachten op andere landen om de productie, het gebruik en in- en export in eigen land te verbieden evenals het gebruik van bewapende drones door andere landen op haar grondgebied. Een verbod is beter dan regulering, want door de complexiteit zijn regels nauwelijks te handhaven.

Han Deggeller
WILPF

Geraadpleegde websites:
www.bankillerdrones.org
PAX: Remote Horizons
De Correspondent: *Alles wat je moet weten van militaire drones* door Lennart Hofman, 23 maart 2020

Nederland spaart kool en geit in Zuid-Chinese Zee

De gezagvoerder van het Nederlandse marineschip Zr MS. Evertsen, noemt de Zuid-Chinese Zee een internationale zee, waar elk land vrije doorvaart heeft. Voor het marineschip heeft hij dus geen toestemming van Beijing nodig om er doorheen te kruisen met geheven vlag en spierballenvertoon. Een kwestie van *Freedom of Navigation Operations*.

HET BAGGERSCHIP DE GROOTSTE SLEEPHOPPERZUIGER HANG JUN, ZOJUIST DOOR IHC AFGEBOUWD IN KINDERDIJK, VERTREKT NAAR GUANGZHOU, CHINA. **Foto: IHC**

Maar Nederland zoekt geen ruzie met China en vermijdt provocatie, ze spreekt liever van presentie. Desondanks is met vuur gespeeld. Het schip vaart nu buiten de omstreden zone, voorlopig buiten bereik van Chinese oorlogsschepen die het marine-eskader wel degelijk hebben geschaduwd. De Evertsen was daar op verzoek van de Britten die zelf niet genoeg schepen hadden om hun trotse vliegdekschip Queen Elizabeth te beschermen en vroegen Evertsen dus om mee te varen. Een Duits fregat had zich alsnog bij dit eskader aangesloten, maar niet nadat het eerst deemoedig de haven van Shanghai aandeed. Dit bondgenootschappelijk meevaren is in Duitsland een serieus debat, maar Nederland kiest voor een '*low profile*.' '*Very low*.' Met samengeknepen billen heeft het demissionaire kabinet-Rutte III de trip gevolgd, terwijl de marine de reis luchtig 'interessant' en 'waardevol' noemde.

VRIJE DOORVAART

Nederland probeert een beetje de kool en de geit te sparen als het om China gaat. Enerzijds maken we ons terecht druk om de *mare liberum* ('de vrije zee'), want de Chinese aanspraken op een stuk wereldzee zijn ongeloofwaardig en in 2016 door het Permanente Hof van Arbitrage illegaal verklaard. Maar reëel is het ook, het heersende grote competitieve machtsspel in dat deel van de wereld. Moet Nederland zich daarmee bemoeien?

De VS ratificeerden bijvoorbeeld nooit het VN-Zeerechtverdrag, dat het recht op vrije doorvaart vastlegt, omdat ze de eigen veiligheidsbelangen belangrijker vinden. Of de oprichting van het nieuwe militaire pact *Aukus*, waarin de VS met Australië en het VK samenwerken om 'veiligheid en stabiliteit' in de Indo-Pacifische regio te garanderen – en daarmee China onder druk zetten. De regering Biden is zo mogelijk nog meer anti-China dan zijn voorganger.

Eerder herhaalde de minister van defensie de grieven over China's aanspraken en acties in de Zuid-Chinese Zee, maar baarde ook opzien door te zeggen dat de Britten hun oorlogsvloot misschien beter dichterbij huis konden laten varen. Die opmerking kon Nederland aan de andere kant van de aardbol dus ook in de zak steken.

Anderzijds verdienen we veel geld aan China. Een kroonjuweel van de Nederlandse export is de bagger- en landwinningsindustrie. Uitgerekend in de door China opgeëiste zee zijn eilandjes door China opgespoten, die bovendien zijn gemilitariseerd. Daarop beroept Beijing zich nu, want soevereiniteit is een leerstuk dat onder meer door feitelijke zeggenschap en zeemijlen rond kustgebiedjes – hoe klein ook – wordt bepaald.

Het is dus raar dat juist Nederland China heeft geholpen om groot te worden in deze techniek, land te winnen uit de zee en tegelijkertijd een oorlogsschip naar omstreden wateren stuurt, zich beroepend op vrije doorvaart. China heeft zich opgewerkt tot top baggeraar van de wereld en Nederlandse bedrijven hebben daar flink aan bijgedragen. Wij verkochten veel baggerschepen aan China, vaak met ontwikkelingssubsidie.

Een jaar geleden plaatste de VS 24 Chinese bedrijven uit deze sector op een lijst van bedrijven waartegen handelsbeperkingen gelden, als straf voor hun aandeel in deze landwinning door opspuiterij. Amerikaanse bedrijven mochten bijvoorbeeld geen zaken meer doen met CCCC (China Communications Construction Company) die door de Chinese communistische partij wordt gecontroleerd. De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken verklaarde toen: "China mag niet worden toegestaan worden om dit soort 'staatsbedrijven' als wapens te gebruiken voor een expansionistische agenda. De VS zullen optreden, totdat we zien dat Beijing ophoudt met zijn dwingende gedrag in de Zuid-Chinese Zee, en we zullen ons met bondgenoten en partners blijven verzetten tegen destabiliserende activiteiten."

KINDERDIJK

Laat nu uitgerekend de Nederlandse baggertrots IHC uit Kinderdijk erg goede banden hebben met CCCC. Het sloot in

COLUMN VAN DIJK

Herstel van de natiestaat

De globalisering van de economie heeft geleid tot een grotere sociale ongelijkheid en een dalend vertrouwen in de overheid. In alle ontwikkelde landen groeit de kloof tussen hoogopgeleide kosmopolieten en laaggeschoolden die steeds meer zijn aangewezen op onzeker, tijdelijk en slecht betaald werk. Daarbovenop komt de afbraak van publieke voorzieningen, die arm meer raakt dan rijk. De tweedeling heeft ook effect op de politieke visie van mensen. David Goodhart maakt het onderscheid tussen 'somewheres' en 'anywheres'. De eerste groep is lokaal georiënteerd en eist meer zeggenschap en aandacht voor de eigen gemeenschap. De tweede groep is niet gebonden aan stad of wijk en beweegt gemakkelijker mee met de globalisering. Het is een beeld dat we in vele beschouwingen over actuele politieke problemen tegenkomen.
De groeiende kloof tussen 'anywheres' en 'somewheres' is voor de Franse politicoloog David Djaïz reden om in zijn boek *Slow Democracy* te pleiten voor een herstel van de natiestaat. Djaïz geeft de kloof die ten gevolge van de globalisering is ontstaan een stevige economische basis en spreekt van 'nomaden' en 'sedentairen'. Een sterke democratische natiestaat die fungeert als 'sluiswachter' voor internationale handel en bovennationale wetgeving kan de globalisering beteugelen en de nadelen voor 'sedentairen' beperken. Alleen zo kan het vertrouwen in de democratie hersteld worden, en voorkomen we een afslag richting een autoritair populistisch bewind.
Djaïz geeft hiermee een stem aan de 'gele hesjes' beweging in zijn land en aan de critici van de neoliberale EU. Zijn analyse is waardevol. Maar zijn oplossing roept wel vragen op. Hoe moet die herstelde natiestaat er uit zien? En hoe kunnen we een verwoestende concurrentie tussen gerestaureerde natiestaten voorkomen? Laten we de geschiedenis niet vergeten. Oorspronkelijk was de natiestaat een project van de liberale, kapitalistische bourgeoisie. De 19e-eeuwse eenheidsstaat was net als de huidige EU bepaald geen democratisch project. En al helemaal geen vreedzaam project, zoals we na twee wereldoorlogen weten. Democratie en een meer gelijke verdeling van de welvaart moesten worden afgedwongen. Vergeet ook niet dat de afbraak daarvan aan het eind van de vorige eeuw is begonnen binnen de natiestaten waar alle sluizen voor de globalisering van de economie werden opengezet. Herstel van die natiestaat garandeert dus geenszins herstel van de verzorgingsstaat die het populisme zou moeten keren. De prioriteit bij de bestrijding van de kloof die ten gevolge van de globalisering is ontstaan moet niet gelegd worden bij terugkeer naar de natiestaat maar bij een democratische correctie op het economische systeem.

Jos van Dijk

2016 nog een contract voor de uitrusting van twee gespecialiseerde schepen die de Chinese opspuitcapaciteit fors opvoerden. De Nederlandse staat is via miljoenen aan exportkredietgaranties behulpzaam.

Het blog *War is boring* gaat nog het verst in de beschuldiging van Nederland. Al in 2015 schreef het dat China in recordtijd in 2014-2015 een aantal nieuwe baggerschepen gebruikt heeft om de kunstmatige eilandjes op te spuiten in de Zuid-Chinese Zee, zeventien keer zoveel als alle andere landen in de buurt bij elkaar. Als dit materiaal niet zelf rechtstreeks betrokken is geweest bij het opspuiten van de gewraakte eilandjes, dan was het wel indirect via Chinese doorlevering. Dat risico was in Den Haag en Kinderdijk bekend. IHC doet nogal mysterieus over de Chinese toepassingen, maar van '*land reclamation*' op zelfs verafgelegen '*offshore islands*' maakt het geen geheim.

In 2020 is de regering om strategische redenen IHC bijgesprongen om het te redden van de ondergang en van een overname door China. Daarbij achtte de Staat het nodig om het dekkingsrisico tot een slordige 900 miljoen euro te verhogen. De informatievoorziening aan de Tweede Kamer daarover was "gebrekkig", oordeelde de Algemene Rekenkamer. IHC behoort tot de zogenaamde 'Gouden Driehoek', de samenwerking van overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven, vroeger nog gewoon het militair-industrieel complex genoemd, en is nog bescheiden in de race voor een miljardenopdracht voor de bouw van nieuwe onderzeeërs voor het ministerie van defensie. Van de coronasteun heeft IHC ook 'gericht' geprofiteerd; het is immers een nationaal paradepaardje.

WAT WIL NEDERLAND NU?

Het bevorderen van handel mag een legitiem doel zijn van het vaderlandse buitenlands beleid, en het Chinese argument om zich een stuk oceaan toe te eigenen vrij ridicuul, toch gaat het hier om een principiële keuze tussen koopman en dominee. Niet om een 'balans.'

Er zit een ordinaire tweeslachtigheid in het Nederlandse beleid, ten koste van onze geloofwaardigheid. We kunnen niet van twee wallen blijven eten, ook niet van de Chinese muur.

Ko Colijn

Dit opinie-artikel verscheen eerder in NRC

Burgerschap zonder machete

Zonder machete voelt hij zich kwetsbaar zegt hij: "Wat doe jij als er 5 man met messen op je afkomen?" Zo start een krantenartikel over jongens en messen in Rotterdam. Het wapengeweld stijgt in de grote steden en bestuurders vergaderen zich suf over de proportionele inzet van verschillende instrumenten om de "rust en veiligheid" te herstellen.

Preventief fouilleren is een veel toegepaste methode maar zijn er ook alternatieven? Een opvoeding in waarden en normen. Maar dan wel in een nieuwe vorm zodat jonge mensen niet alleen mondig maar ook redelijk kunnen zijn? En welke waarden zijn nodig in de samenleving als de onze nu?

Al 25 jaar was hier aandacht voor in de vorm van het vak burgerschapskunde. Vooral voor middelbare scholen maar onlangs constateerden velen, ook politici, dat er iets verloren is geraakt. Zo betoogde Ronald van de Raak (verbonden aan de Erasmus Universiteit) tijdens een bijeenkomst in de bibliotheek van Rotterdam op 27 oktober dit jaar: "Welke waarden delen wij mensen, in de buurt, op scholen op universiteiten? Hoe moraliseren wij?"

"Als je vrij wilt zijn, moet je anderen ook vrijheid gunnen. Wederkerigheid is dat. Maar hoe maak je gezamenlijke waarden en normen? Over veiligheid, vrijheid in scholen, universiteiten, kleine dorpen (gemeenschapszin) of grote steden? Welke nieuwe inhoud krijgt burgerschapskunde?"

VERPLICHT EN VERNIEUWD

Sinds 1 augustus 2021 is burgerschapsonderwijs een wettelijk verplicht en vernieuwd vak. Burgerschap is dan de manier waarop mensen deelnemen aan de maatschappij en die helpen vorm te geven. Ook op Europees niveau is overleg geweest over de vereiste waarden voor een inclusieve samenleving. Van deelnemende landen werd gevraagd om les te geven over 'common values' zoals politieke participatie, het creëren van een democratische gemeenschap waarin vrijheid van spreken, gelijkheid, solidariteit, tolerantie en diversiteit voor iedereen geldt. Hiervoor moesten gereedschappen (lespakketten) worden gemaakt die beter samenhangen dan de eerdere materialen. In Rotterdam organiseerde het Huis van Erasmus de bovengenoemde bijeenkomst in de bibliotheek,. Daar toonden verschillende, plaatselijke organisaties hun bouwstenen op een 'markt' en op het podium (ook digitaal) werden de lesmethodes toegelicht.

DE ACTOREN

Van het onderwijs verwacht men een verbetering van de schoolcultuur waarbij actief basiswaarden worden toegepast in een eigen veilige omgeving. Samen bepalen de gebruikers wat belangrijk is zoals het behandelen van wetsartikelen of wereldoriëntatie. Natuurlijk is er al veel lesmateriaal beschikbaar in de vorm van boeken, filmmateriaal, film en meer.

Ook het Huis van Erasmus presenteerde de beproefde humanistische vormingslessen waarin verbinding, verantwoordelijkheid en een cultuur van vrede en verdraagzaamheid centraal staan. Leer kinderen zich te uiten over wensen, gevoelens en meningen. Leer ze te luisteren en open te staan voor anderen en eventueel de eigen mening bij te stellen. Leer ze discussiëren over een scala van onderwerpen en met spellen onder elkaar van elkaar te leren. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld seksuele diversiteit (door het COC) of mensenrechten (Amnesty).

IMMATERÏELE WENSEN VOOR SINTERKLAAS
Foto: Louise Langelaan

Daarnaast gaf 'de vreedzame school' uit de wijk Crooswijk een toelichting over hun mediator-trainingen om conflicten op school en in de wijk op te lossen.

Een plezierige discussie met geïnteresseerde burgers van Rotterdam en hun betrokken wethouder gaf legio voorbeelden van participerende bewoners waarbij de 'wijkraden' eruit sprong. Het verhaal over 'opzomeren' waarbij bewoners zelf hun wijk schoonhielden, opruimden en al doende meer binding kregen. Of een cultuur van samenleven met socratische gesprekken.

Het is interessant om deze mensen in gesprek te brengen met de jongeren die zich alleen veilig voelen met een machete. Burgerschapkunde is goed voor iedereen.

Anke Polak

www.huisvanerasmus.online

1945 – 1949

Nederland in oorlog in Indonesië

Na een portret van Indië-weigeraar Koos van der Waals en een schets van het uitvoeren én het weigeren van oorlogsmisdaden (de lijkentrein van Bondowoso en de brandstichting in Pakisadji) nu in de Indië-reeks van Vredesmagazine een beschouwing over de vraag: ging het in Indië om het ordehandhaving met politionele acties of was er gewoon oorlog?

ONDER HET BORD VAN DE STATUS QUO-LIJN (VAN MOOK-LIJN) STAAN EEN NEDERLANDSE EN EEN INDONESISCHE (TNI?) SOLDAAT. DE INDONESISCHE SOLDAAT IS BEWAPEND MET EEN TOMMY-GUN. FEBRUARI 1948.

De inzet van de Nederlandse strijdkrachten in de periode 1945-1950 was de langdurigste en meest intensieve militaire interventie uit onze krijgsgeschiedenis. Er kwamen in Indië/Indonesië meer Nederlandse militairen om het leven dan tijdens de Duitse inval, ruim 6.000 tegenover 2.500.

De strijd in Indonesië duurde veel langer dan de 80-urige oorlog van mei 1940, eiste een eigen strategische en tactische werkwijze, voltrok zich op een grondgebied zo groot als een continent, speelde zich af in ingewikkelde binnenlandse en buitenlandse politieke omstandigheden, had te maken met een voor veel militairen onbekend klimaat en werd gekenmerkt door een complexe relatie met de uit diverse segmenten bestaande burgerbevolking. Het was – zo bleek in de loop van de strijd en de tijd – een nooit te winnen achterhoedegevecht van het koloniale tijdperk.

Het zag er in Indonesië uit als een oorlog, maar was de militaire strijd een oorlog? En was het oorlogsrecht van toepassing was? Het woord oorlog werd in Den Haag en Batavia zorgvuldig vermeden: "een gewapend treffen met een min of meer georganiseerde tegenstander," zo beschreef de minister van Oorlog Alexander Fiévez in december 1947 de strijd in Indonesië. De Nederlandse regering heeft lang volgehouden dat het ging om het herstellen van de orde, dat het een aangelegenheid was binnen het koninkrijk, dat er sprake was terroristen, opstandelingen, rampokkers. Er was geen oorlog, er was geen andere staat, er was geen andere krijgsmacht.

OORLOG: VERKLARING, STAAT, TIJD EN GEVAL

Verklaring van oorlog

Een oorlogsverklaring is een term uit het *volkenrecht*: de ene staat verklaart de andere staat formeel de oorlog. Nederland had de Republik Indonesia niet de oorlog verklaard en omgekeerd ook niet. Nederland erkende de Republik Indonesia niet als staat. De Nederlandse regering heeft het nooit willen toegeven: er was geen oorlog, want er was sprake van binnenlandse ordehandhaving. De Republik Indonesia was geen staat, maar een Japans collaborateursgezelschap. Er was geen Indonesisch leger, maar een opstandige en criminele bende. Aan de andere kant werden er met de Republik Indonesia overeenkomsten gesloten zoals het Akkoord van Linggadjati van 15 november 1946 en het Renville-akkoord van 17 januari 1948. Egypte en een aantal andere Arabische staten erkenden de Republik op 18 november 1946 de facto en na de definitieve Linggadjati-overeenkomst van 25 maart 1947 de iure. Feitelijk had Nederland vanaf de Japanse inval op 8 maart 1942 geen gezag meer in Nederlands-Indië. Na de Japanse capitulatie werd de Nederlandse soevereiniteit in Indië niet direct hersteld. Het (militair) gezag lag vanaf medio september 1945 tot eind november 1946 bij de Britten, die een Nederlandse civiel bestuur toestonden.

Er was sprake van twee rivaliserende regeringen, die elk een deel van het territoir beheersten en die onderling de aanspraken op de soevereiniteit niet erkenden.

Staat van oorlog

De term staat van oorlog en (verdergaande) staat van beleg komen uit het *staatsrecht*. Het gaat erom dat bepaalde bevoegdheden van burgerlijke autoriteiten worden overgedragen aan militaire autoriteiten en dat bepaalde rechten van burgers beperkt kunnen worden. In Indië gold de SOB-regeling (Staat van Oorlog en Beleg) van 13 september 1939.

De Staat van Oorlog geeft de militaire gezagsdragers de mogelijkheid onder meer de bewegingsvrijheid van burgers te beperken, post-, telefoon- en telegraafverkeer te controleren, demonstraties te verbieden, personen te interneren of te verbannen. Dit laatste op basis van een 'discretionaire bevoegdheid' van de militaire gezagsdragers, dus zonder rechtelijke tussenkomst. Artikel 33 SOB-regeling gaf het militair gezag ook de mogelijkheid andere maatregelen te treffen, doch slechts "na verkregen goedkeuring van de gouverneur-generaal". Expliciet vooraf, dus zeker niet met terugwerkende kracht. Luitenant-gouverneur-generaal Spoor verklaarde om te beginnen per 11 december 1946 (de dag dat Raymond Westerling zijn standrechtelijke acties begon) in Zuid-Celebes de staat van oorlog en later in andere gebieden in Indonesië. Maar het staatsnoodrecht is geen vrijbrief voor een onbegrensd gewelddadig optreden jegens de inwoners.

Tijd van oorlog

De termen 'tijd van oorlog' en 'tijd van vrede' komen uit het (militaire) *strafrecht*. Bepaalde delicten (zoals dienstweigering en desertie) kunnen strenger gestraft worden in tijd van oorlog. Het was de militaire strafrechter (in eerste instantie de krijgsraad) die bepaalde dat er feitelijk sprake is van oorlogssituatie. Bij ontbreken van een formele bepaling over het al dan niet bestaan van 'tijd van oorlog' ging de militaire strafrechter niet uit van een formele positie, maar van feitelijke omstandigheden. Daarbij kon het gaan om feitelijke gevechtshandelingen, maar ook om vormen van militaire paraatheid gericht op directe oorlogsvoering. Dat er in die jaren sprake was een oorlog noemde de militaire rechter een 'feit van algemene bekendheid' , waarvoor verder formeel geen bewijs of bron nodig was. De term 'gepleegd in tijd van oorlog' moet opgenomen worden in de formulering van de bewezenverklaring van het strafvonnis.

Geval van oorlog

De term 'geval van oorlog' komt uit de *grondwet*: het gaat erom of de militairen gemobiliseerd zijn. Voor de goede orde: de Nederlandse krijgsmacht was in Indië niet – zoals tussen september 1939 en mei 1940 – gemobiliseerd. Daarom was er allerlei wetgeving nodig was om de uitgezonden dienstplichtigen langer dan 24 maanden onder de wapenen te houden.

Er was in Indië geen *verklaring* van oorlog, wél een *staat* van oorlog (met verschil in regio en tijdvak), wél *tijd* van oorlog, geen voet van oorlog en geen *geval* van oorlog.Vanuit het perspectief van de individuele militair is de strafrechtelijke benadering (tijd van oorlog) doorslaggevend: er kunnen zwaardere straffen worden uitgesproken.

LINGGADJATI-AKKOORD, 1946. RECHTS SOEKARNO. LINKS MOHAMMED HATTA. DAARTUSSEN ONDER ANDERE SCHERMERHORN.

Het geschreven oorlogsrecht, zoals vastgelegd in de verdragen van Den Haag (1899 en 1907) en Genève (1929), was gericht op oorlog tussen staten en niet op een burgeroorlog of interne opstanden, later een Non International Armed Conflict (NIAC) genoemd.

In 1899 werd op de Eerste Haagse Vredesconferentie de Martens Clausule aanvaard, een niet bindend, maar wel normatief document. In essentie legt de clausule vast dat wat niet door het geschreven oorlogsrecht verboden was, toegestaan was. Kernzin uit de Martensverklaring was: *"populations and belligerents remain under the protection and empire of the principles of international law, as they result from the usages established between civilized nations, from the laws of humanity and the requirements of the public conscience."* "Bevolkingen en oorlogvoerende partijen blijven onder de bescherming en het gezag staan van de beginselen van het volkenrecht, zoals deze voortvloeien uit de gebruiken die tussen beschaafde naties zijn vastgesteld, uit de wetten van de medemenselijkheid en de eisen van het publieke geweten."

Deze oorlogsrechtelijke bescherming geldt voor de burgerbevolking en voor combattanten in burgeroorlogen en binnenlandse opstanden.

Op basis van de Martens-clausule was Nederland moreel, maar niet juridisch gebonden om de minimumstandaarden van het oorlogsrecht toe te passen in de koloniale oorlog.

Mocht er twijfel zijn vanuit een volkenrechtelijk perspectief of de Nederlandse militairen zich in Indonesië moesten houden aan de standaarden van het internationale oorlogsrecht, vanuit het perspectief van het militaire strafrecht staat vast van wel. Immers artikel 38 van het Wetboek van Militair Strafrecht is meer dan duidelijk: "Niet strafbaar is hij die in tijd van oorlog binnen de grenzen zijner bevoegdheid een naar de regelen van het oorlogsrecht geoorloofd feit begaat…."

De militair mag doden, verwonden en vernielen, mits militair noodzakelijk. Maar dumdumkogels kunnen nooit, standrecht kan nooit, represaillemaatregelen kunnen nooit, verkrachting kan nooit, martelen kan nooit.

Was er sprake van een oorlog van Nederland tegen Indonesië? Ja, feitelijk overduidelijk. Ja, volgens het militaire strafrecht. En uiteindelijk ook zeker volgens het volkenrecht.

Het oorlogsrecht heeft geen pacifistische, laat staan een antimilitaristische boodschap. Oorlog wordt geoorloofd verklaard, mits binnen zekere (ruime) grenzen. De politiek beslist over de inzet van de krijgsmacht. Clausewitz heeft gelijk: oorlog is uiteindelijk politiek met andere middelen.

Stan Meuwese

COLUMN FEDDEMA

Is het politieke midden in de war?

Prinsjesdag en de algemene politieke beschouwingen zijn voorbij. Commentaar te over in de media. Ik las een interview in *Trouw* over rentmeesterschap en een bericht in de NRC met als titel 'De Zuidas-dominee is geen CDA-lid meer'. Ruben van Zwieten liet tijdens het CDA-congres weten zijn lidmaatschap van het CDA op te zeggen. Hij had, zei hij, 'de pijn' meegedragen in 2010, toen het CDA ging meeregeren met het kabinet-Rutte/Wilders. En nu sprak Hoekstra zo maar een veto uit over een kabinet met PvdA en GroenLinks. Ook constateerde hij in de partijtop opluchting over het vertrek van Kamerlid Pieter Omtzigt.

In de jaren zestig, toen ik lid was van de ARP en voorzitter van ARJOS-Amsterdam, maakte ik zoiets ook mee. Het was in de 'nacht van Schmelzer', waarin partijgenoot Cals en zijn progressieve kabinet naar huis werden gestuurd. Daardoor ontstond de PPR, een afscheiding van de KVP, en wilden vele Arjossers geen CDA meer met de romp-KVP en de behoudende CHU. Ik was toen betrokken bij het vormen van een vergelijkbaar initiatief, namelijk de Evangelische Solidariteitspartij, die als EVP in de Kamer kwam naast PPR en CDA.

Ik dacht in die tijd na over de voor- en nadelen van religieus geïnspireerde politiek. Gerechtigheid, vrede en ook andere Bergrede-noties kunnen ons zeker inspireren in het persoonlijke leven en ook in de politiek. Omdat noties als vrede en gerechtigheid ook bij progressieve partijen centraal staan, mogelijk vanuit andere inspiraties, zoals het humanisme, was de samenwerking met deze partijen voor ons destijds een belangrijke zaak, net als nu bij de Zuidas-dominee.

Dat de VVD nu uit angst om stemmen te verliezen aan Nieuw Rechts aarzelt om de progressieve partijen in het kabinet op te nemen, kan ik nog begrijpen. Maar dat het CDA zich zo tegen de progressieve partijen uitsprak, lijkt strijdig met de religieuze inspiratie en het karakter van die partij en maakt haar kwetsbaar.

Inmiddels staat er een nieuw kabinet aan te komen, of is het er al als u dit leest. Velen zijn er niet blij mee, omdat de progressieve partijen niet mogen mee doen en het een kopie lijkt van het kabinet dat de toeslagenaffaire op zijn naam heeft staan. Maar het is niet anders. Wie weet brengt het toch iets goeds teweeg.

Hans Feddema

Hans Feddema is bestuurslid van PAIS en voorzitter van de Stichting Voor Actieve Geweldloosheid (SVAG)

BEKENDE DIENSTWEIGERAARS

Joop Westerweel (1899-1944), dienstweigeraar en verzetsman

Joop Westerweel werd 25 januari 1899 in Zutphen geboren. Zijn vader was drukker en betrokken bij een kleine christelijke sekte de *Plymouth Brethren* die terugging naar het geloof van de eerste christenen. Daarin lag waarschijnlijk de oorsprong van de pacifistische en christen-anarchistische opvattingen van Joop Westerweel, hoewel hij later met de religieuze groep brak.

Na zijn studie tot onderwijzer vertrok hij begin jaren twintig naar Nederlands-Indië. Daar werd hij opgeroepen voor de Indische dienstplicht, die alleen voor Nederlanders gold. De dienstplicht, ingevoerd in 1917, duurde de eerste tijd niet langer dan vijf-en-een-halve maand. Joop Westerweel weigerde dienst. Hij was voor zover bekend de eerste dienstweigeraar in Indië. In Indië bestond geen voorziening voor erkenning van gewetensbezwaren. Hij werd wegens dienstweigering veroordeeld. Dit geschiedde op basis van het *Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk ten Lande* uit 1815, dat tot 1934 voor het KNIL van toepassing bleef. Tot hoeveel maanden precies is niet te achterhalen, aan te nemen valt een paar maanden. Na afloop van zijn gevangenisstraf werd hij uit Indië verbannen. De gouverneur-generaal maakte gebruik van zijn bevoegdheid (de 'exorbitante rechten') om ongewenste individuen Indië uit te zetten.

Terug in Nederland werkte hij als onderwijzer op de *Werkplaats Kindergemeenschap*, de school van pacifist Kees Boeke in Bilthoven. Later werd hij hoofd van een Montessorischool in Rotterdam

Joop Westerweel heeft er nooit aan gedacht de vijand met een wapen in de hand te bestrijden: hij was en bleef overtuigd pacifist. Hij kwam samen met zijn vrouw Wil in contact met de Loosdrecht-groep. In de jaren dertig kwamen veel Joodse Palestina-pioniers ons land binnen. Hij kwam diep onder de indruk van de vastbeslotenheid en de eensgezindheid van deze groep jonge mensen. Westerweel bracht Palestina-pioniers over de grens, tot aan de Pyreneeën toe. Op een terugtocht uit de Pyreneeën werd hij op maart 1944 gepakt. Men bracht hem over naar Vught, waar men hem afschuwelijk folterde, toch bleef hij geestelijk fit, schreef gedichten. Op tragische wijze mislukten de pogingen van zijn vrienden hem te bevrijden. Op 11 augustus 1944 werd Joop Westerweel gefusilleerd in een bos bij Kamp Vught.

Na de oorlog werd in maart 1947 in het Efraïm gebergte in Israël het Joop Westerweel Woud aangelegd.

Joop Westerweel kreeg postuum samen met zijn vrouw, Willy Westerweel-Bosdriesz (1908-1999), ook actief in het verzet en gevangene van Ravensbrück, in 1964 van de staat Israël de Yad Vashem-onderscheiding.

Stan Meuwese

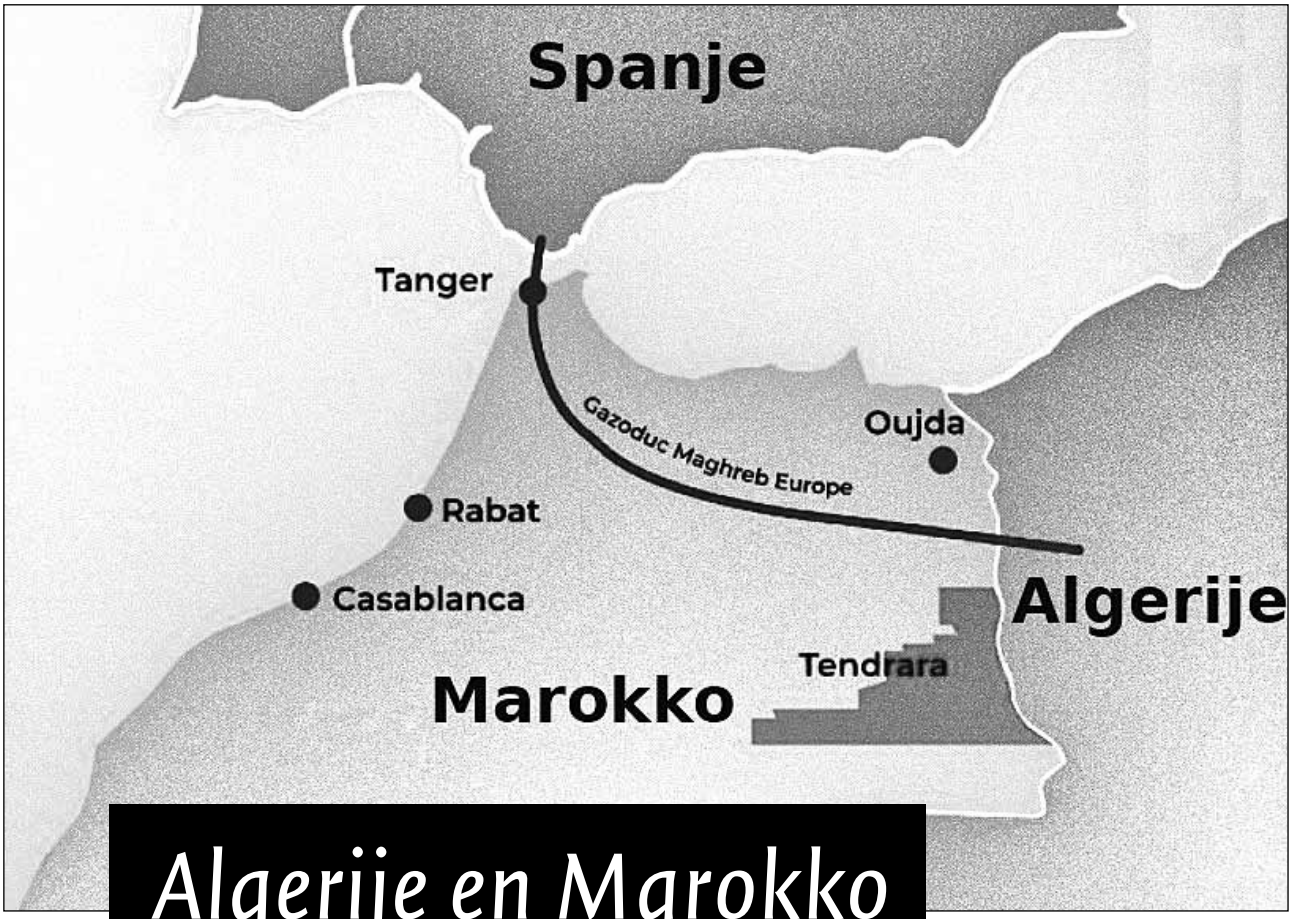

Algerije en Marokko op oorlogspad?

De afgelopen maanden vond in Noord-Afrika een opeenstapeling van beschuldigingen en maatregelen plaats die er geen twijfel over laat bestaan: Marokko en Algerije liggen met elkaar op ramkoers. Grote vraag is of de koude oorlog uitloopt op een gewapend conflict.

In augustus verbrak Algerije zijn diplomatieke betrekkingen met Marokko. Een maand later werd het Algerijnse luchtruim gesloten voor de Marokkaanse luchtvaart en op 1 november werd de Europa-Maghreb gaspijp afgesloten, die het Algerijnse gas via Marokkaans grondgebied naar Spanje transporteert.

Die stappen werden genomen nadat de Marokkaanse ambassadeur bij de Verenigde Naties in juli openlijk steun had uitgesproken voor "het recht op zelfbeschikking voor het heldhaftige volk van Kabylië," een voornamelijk door Berbers bewoonde regio in Noord-Algerije. Eerder al hadden de Algerijnse autoriteiten Marokko ervan beschuldigd "tweedracht te zaaien onder de Algerijnse bevolking" door de Beweging voor Zelfbeschikking van Kabylië te steunen.

Ook ontstond in Algiers grote irritatie nadat in juli een internationaal consortium van onderzoeksjournalisten in de Pegasus Papers onthulde dat de Marokkaanse inlichtingendienst, met behulp van de Israëlische NSO-software, duizenden Algerijnse politici, activisten, journalisten, diplomaten en legerofficieren had afgeluisterd.

WESTELIJKE SAHARA

De grootste steen des aanstoots tussen Marokko en Algerije is echter de kwestie van de Westelijke Sahara, een immens woestijngebied ter grootte van het Verenigd Koninkrijk. Marokko controleert sinds het eind van de jaren zeventig zo'n 85 procent van het grondgebied van deze vroegere Spaanse kolonie. De Saharawi bevrijdingsbeweging, het Front Polisario, controleert het resterende gedeelte ten oosten van de zogenoemde 'Berm', de 2.700 kilometer lange 'verdedigingsmuur' die Marokko heeft opgeworpen om de Saharaanse onafhankelijkheidsstrijders buiten de deur te houden.

Sinds 1991, toen Marokko en het Polisario akkoord gingen met een plan van de Verenigde Naties om een referendum te houden en een staakt-het-vuren van kracht werd, was het conflict min of meer slapende. Maar dat veranderde eind 2020 toen het staakt-het-vuren na bijna dertig jaar werd verbroken. Het in het VN-plan in het vooruitzicht gestelde referendum, waarbij de Saharawi hun recht op zelfbeschikking konden uitoefenen, was nooit gehouden en Marokko creëerde in zijn 'zuidelijke provincies' steeds meer facts on the ground.

De genadeslag voor een diplomatieke oplossing van het conflict werd in december 2020 toegebracht door de Amerikaanse president Donald Trump. In een tweet kondigde hij aan dat de Verenigde Staten de Marokkaanse soevereiniteit over de Westelijke Sahara erkende. Als tegenprestatie normaliseerde Marokko zijn diplomatieke betrekkingen met Israël. Trump sleepte ook een enorme wa-

pendeal uit de overeenkomst. De VS gingen drones en ander hoogwaardig militair materieel aan Marokko leveren.

INTERNATIONAAL RECHT

De Trump-deal betekende een grote diplomatieke overwinning voor Marokko. Geen enkel land van betekenis had tot dusver de Marokkaanse soevereiniteit over de Westelijke Sahara erkend. Volgens het internationaal recht moest het gebied immers nog gedekoloniseerd worden en moest de lokale bevolking een kans krijgen over haar eigen toekomst te beschikken.

Dat bleef, tot grote woede van Rabat, ook de mening van Europese landen en veroorzaakte in 2021 een reeks conflicten met Spanje, Duitsland en de EU. De opstelling van Marokko's Europese bondgenoten, die naar de kwestie bleven kijken door het prisma van het internationaal recht en zich niet aansloten bij Trumps erkenning van de 'Marokkaanse Sahara', werd in Rabat gezien als een verstiering van het feestje.

In de Verenigde Staten werd de stap van Trump weliswaar bekritiseerd door zowel een flink aantal Democraten als Republikeinen, maar de erkenning werd niet teruggedraaid. De regering-Biden woog kennelijk de nauwe betrekkingen tussen Marokko en Israël zwaarder dan het internationaal recht en het zelfbeschikkingsrecht van de Saharawi. De regering-Biden wilde haar relaties met zowel Israël als Marokko niet in gevaar brengen.

Daar komt bij dat een intrekking van de erkenning van de Sahara als Marokkaans de deur zou kunnen openen naar de annulering van andere dubieuze Trump-beslissingen, zoals zijn erkenning dat de Golan en Oost-Jeruzalem Israëlisch zijn. Ook die erkenningen druisten in tegen het internationaal recht.

De door de regering-Trump gesmede formele band tussen Marokko en Israël had een aantal verstrekkende gevolgen. Ten eerste versterkte het de internationale diplomatieke positie van Marokko, dat nu kon steunen op de invloedrijke pro-Israël-lobby, vooral in de Verenigde Staten. De assertieve, haast agressieve houding ten opzichte van Europa lijkt alles te maken te hebben met het door de Israëllobby geschraagde Marokkaanse zelfbewustzijn.

Ten tweede, en nog belangrijker, lanceerde de Trump-deal Israël als zwaargewicht-speler op het Noord-Afrikaanse schaakbord, zowel in politiek als militair opzicht. Ook de steeds hechtere samenwerking tussen de Israëlische en Marokkaanse inlichtingendiensten wordt door Algerije als bedreigend gezien. De Israëlische minister van Buitenlandse Zaken Yair Lapid gooide bij zijn eerste officiële bezoek aan Marokko dit jaar olie op het vuur door felle kritiek te leveren op Algerije. Volgens Lapid schurkt Algerije gevaarlijk dicht aan tegen Israëls aartsvijand Iran. Voor de Algerijnen was de maat vol: het was ongehoord dat een Israëlische minister hen bekritiseerde vanuit nota bene het Arabische buurland Marokko.

GROOT-MAROKKO

De Israëlische factor heeft het wantrouwen tussen Algerije en Marokko doen toenemen en het wankele evenwicht in de onderlinge betrekkingen van de afgelopen decennia verstoord. Die relaties zijn vanaf de Algerijnse onafhankelijkheid in 1962 problematisch geweest. De buurlanden vochten in 1963 een korte grensoorlog uit. Marokkaanse troepen probeerden tijdens de 'zandoorlog' delen van Algerije's westelijke provincies Bechar en Tindouf te veroveren, die zouden behoren tot het 'historische Groot-Marokko'. Uiteindelijk bleek die poging een politieke en militaire blunder van jewelste. Arabische landen en Cuba kwamen Algerije te hulp en de Algerijnse bevolking veroordeelde de Marokkaanse agressie. Ook bij Marokko's traditionele bondgenoten Frankrijk en de Verenigde Staten bestond weinig begrip voor het expansionistische avontuur.

Aan dit avontuur lag uiteindelijk hetzelfde waanidee van een 'Groot-Marokko' ten grondslag dat in de jaren zeventig zou leiden tot het conflict over de Spaanse Sahara. Nationalistische leiders zoals Allal al-Fassi waren niet tevreden met het territorium van het koninkrijk Marokko zoals dat in 1956 ontstond na de onafhankelijkheid van Frankrijk. Delen van 'Groot-Marokko', waartoe Fassi ook de Sahara, delen van Algerije, Mauritanië en Mali rekende, waren immers nog bezet door de koloniale mogendheden.

Dat de Westelijke Sahara ooit deel uitmaakte van het historische sultanaat Marokko is volgens onafhankelijke historici een mythe. In 1975 stelde het Internationaal Hof van Justitie vast dat een aantal stammen in het gebied weliswaar historische banden met Marokko had, maar dat er geen banden van territoriale soevereiniteit waren tussen de Westelijke Sahara en Marokko.

Toen Mauritanië in 1960 onafhankelijkheid verwierf werd dat pas negen jaar later door Marokko erkend. Sindsdien zijn er de nodige ups en downs in de betrekkingen tussen beide landen, niet in het minst omdat Mauritanië de Saharaanse Republiek van het Front Polisario erkent.

WAPENWEDLOOP

Wat Marokko en Algerije betreft kan haast zestig jaar na de 'zandoorlog' worden vastgesteld dat het nooit echt goed gekomen is. Hoewel er periodes van relatieve ontspanning waren en er in 1969 zelfs een vriendschapsverdrag werd gesloten, bleef het wederzijdse wantrouwen bestaan en bleven de burenruzies oplaaien. Sinds 1994 is de Algerijns-Marokkaanse grens gesloten. De door de overheid gecontroleerde media van beide landen worden niet moe het regime aan de andere kant van de grens te beschimpen.

De spanning in de Noord-Afrikaanse regio heeft inmiddels geleid tot een steeds intensere wapenwedloop. Behalve in de Verenigde Staten, Israël en Frankrijk heeft Marokko ook in Turkije grote militaire bestellingen geplaatst, onder andere van drones. Algerije is een grootafnemer van Russisch, Chinees en Duits wapentuig. De verwachting bestaat dat het strategische verstandshuwelijk tussen Marokko en Israël voor Algerije aanleiding zal zijn de militaire samenwerking met de Russische Federatie verder op te voeren. Als het echt tot een oorlog komt zou dat catastrofaal zijn voor de bevolking en economieën van beide landen. Oorlog zou ook de perspectieven van jongeren in de Maghreb verder onder druk zetten en leiden tot nog meer emigratie en braindrain.

Nu al is de geopolitieke spanning een voorwendsel om burgerlijke vrijheden, waaronder persvrijheid, in te perken. Zo is het in de Marokkaanse media een taboe om kritisch te berichten over de Sahara-kwestie of het koningshuis. In Algerije staat de Hirak-beweging, die het Algerijnse politieke systeem wil democratiseren, zwaar onder druk.

Een oorlog in Noord-Afrika zou vooral verliezers opleveren.

Jan Keulen

Nieuwsbrief van auteur over Noord Afrika:
tinyurl.com/JvKeu

Erelijst gevangenen voor de vrede

Veel mensen zijn standvastig in hun principes over vrede, met als gevolg dat ze in de gevangenis belanden. Dat kan het geval zijn bij dienstweigeraars of als gevolg van burgerlijke ongehoorzaamheid. Ze staan in hun recht, maar omdat het officiële recht niet aan hun zijde staat, nemen ze het opofferen van hun vrijheid op de koop toe.

Het feit dat je niet kunt gaan en staan waar je wilt is een hard gelag. Daarbij komt ook vaak eenzaamheid om de hoek kijken, omdat je van de buitenwereld bent afgesloten. Die buitenwereld daar horen wij, lezers van dit blad, bij. Wij hebben vaak dezelfde principes, als het om vrede gaat. Wat we daarom hoog moeten houden is solidariteit.

Een stille, maar effectieve manier om solidariteit te betuigen is een kaart of een brief sturen.

Het is vaak één van de zeer weinige contactmomenten met de buitenwereld voor de gevangene. Het betekent daarnaast ook een aangename doorbreking van de alledaagse sleur. Ervaring leert dat gevangenen voor vrede dit als een hoogtepunt van hun straftijd zien, voor zover je natuurlijk van hoogtepunten kunt spreken.

Dus waarop wachten we nog? Klim vandaag of morgen nog in de pen en stuur een van de gevangenen voor vrede uit de lijst hieronder een (nieuwjaars-)kaartje of een brief. Er zijn nog meer gevangenen voor vrede, ook in andere landen, maar dat we daar hebben we geen volledig adres van.

Singapore

Onderstaande jonge personen zijn Jehova's getuigen en dienstweigeraars. Adres: Armed Forces Detention Barracks, 402 Lorong Kebasi (Mowbray Rd), 688791, Singapore

- Ca Leb (Azariah) Wa
- Donovan Yong
- Edrenz James Ramos
- Ganesh Aravind
- Joshua Soon
- Lie Hao Norman Sek
- Nicholas Ang
- Raj s/o Rajamogn Rohan
- Shao Qi Koh
- Shawn Jonathan Kumar
- Yi Jie Lucas Lee
- Nicolaus Wei Ern Chong
- Junn Orville Yu Quiseo
- Ming Jie Tan
- Won Kiat Yap

Verenigde Staten

Een bekende groep vredesactvisten is de Kings Bays Plowshares. Deze 7 activisten betraden op 4 April 2018 the Kings Bays submarine-basis om zwaarden naar ploegscharen om te vormen. Hun gevangenisstraf is inmiddels omgezet in huisarrest. Steunbetuigingen kunnen, tenzij anders vermeld, per e-mail gestuurd worden naar Kingsbayplowshares@gmail.com.

- Martha Hennessy
- Patrick O'Neill
- Clare Grady (Claretgrady@gmail.com)
- Mark Colville
- Fr. Steve Kelly
- Carmen Trotta

Adres: Catholic Worker, 36 East First St., N.Y., NY 10003

Zuid-Korea

2 personen zitten gevangen in Yeoju Correctional Institution. Adres: #464, 107, Yanghwa-ro, Ganameup, Yeoju-si, Gyeonggi-do, Republic of Korea, zip code 12627

- S.H. Ahn
- Gyeong-taek Oh

1 persoon zit gevangen in Seoul Detention Center. Adres: #2298, 143, Anyangpangyo-ro, Uiwang-si, Gyeonggi-do, Republic of Korea zip code 15829

- Jeong-hoon Hong

War Resisters' International

Enkele richtlijnen:

- Stuur de kaart altijd in een envelop
- Zet je eigen naam en adres op de envelop en kaart
- Wees gezellig en creatief, stuur foto's en/of tekenngen.
- Vertel de gevangene wat jij doet tegen oorlog/bewapening
- Schrijf/stuur niet iets wat de gevangene in moeilijkheden kan brengen
- Verwacht niet van de gevangene dat hij/zij antwoordt

Denk eraan, een volgende keer kan jij het zijn... (Schrijf wat je zelf zou willen horen)

STAATSGREEP 1973 in CHILI

11 SEPTEMBER. BOMBARDEMENT OP HET PRESIDENTIEEL PALEIS; OP DE VOORGROND DE IN CHILI BEROEMDE ZWARTE HOND. IN DE JAREN '80 VOCHT DE HOND MATOCAPO 'COP KILLER' AAN DE ZIJDE VAN DE OPSTANDELINGEN. ZIJ NOEMDEN DE HOND OP DE FOTO "DE GROOTVADER VAN ALLE MATACAPO'S".

GENERAAL PINOCHET MET OFFICIEREN VOOR HET BEGIN VAN DE HEILIGE MIS TER ERE VAN CHILI'S ONAFHANKELIJKHEID EN VOOR DE REGERING VAN DE NIEUWE MILITAIRE JUNTA. IGLESIA DE LA GRATITUD NACIONAL, 18 SEPTEMBER.

De foto's van Chas Gerretsen zijn tot 23 april in het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam te zien. Hij is een in Nederland onbekende internationaal beroemde topfotograaf. Hij is onder andere bekend als fotograaf van Apocalyps Now en John Travolta.

© Chas Gerretsen/ Nederlands Fotomuseum

11 SEPTEMBER. EEN SOLDAAT ZOEKT DEKKING TEGEN DE SLUIPSCHUTTERS DIE HET PRESIDENTIEEL PALEIS VERDEDIGEN.

VROUWEN-DEMONSTRATIE VAN OPPOSITIE-PARTIJEN PARTIDO DEMOCRATA CHRISTIANO EN PARTIDO NACIONAL TEGEN SALVADOR ALLENDE, 5 SEPTEMBER.

Abonnee worden

VredesMagazine wordt gratis toegezonden aan leden van het HVP, Pais en ook aan donateurs van Stop de Wapenwedloop en VD AMOK. Als u VredesMagazine regelmatig op uw deurmat wilt vinden kunt u dus lid of donateur worden van een of meer van deze organisaties. Zie de beschrijvingen op deze pagina. Een abonnement zonder ergens lid of donateur van te worden is ook mogelijk via opgave aan: VredesMagazine, Ezelsveldlaan 212, 2611 DK Delft of info@vredesmagazine.nl

VredesNieuws

Wilt u het nieuws van en voor de vredesbeweging sneller en uitgebreider? Abonneer u dan gratis op onze e-mailnieuwsbrief VredesNieuws via: www.vredesbeweging.nl/nieuws/aanmelden.php

Het Vredesmagazine en zijn organisaties

VD AMOK

Lauwerecht 55, 3515 GN Utrecht
030 8901341, www.vdamok.nl

VD AMOK is de voortzetting van de samenwerking tussen de Vereniging Dienstweigeraars (VD) en het Antimilitaristies Onderzoekskollektief (AMOK). We doen onderzoek op het gebied van oorlog en vrede en leveren zo een bijdrage tot een radicale vredesbeweging in de vorm van berichtgeving en analyses. Voor VredesMagazine maken wij de onderzoeksdossiers. Giften ter ondersteuning van ons documentatiecentrum en kantoor (waar ook Vredesmagazine wordt gemaakt) zijn welkom op NL28INGB 0005 5676 07 t.n.v. VD AMOK Utrecht. Twitter: @keesamok, sinds vijf jaar vrijwel dagelijks tweets over kernwapens, wapenhandel en militaire interventies. Blog: troepenbewegingen.blogspot.nl – enkele malen per week berichten over militaire bases, troepenverplaatsing, bewapening en geheime diensten.

HAAGS VREDESPLATFORM

Secretariaat: Jan Bervoets, Valkenboskade 461, 2563 JC Den Haag, tel 070-3922102.
e-mail: jan.bervoets@casema.nl.
website: www.haagsvredesplatform.nl

VREDESBEWEGING PAIS

Vredesbeweging Pais is de Nederlandse tak van War Resisters' International. Onze wortels gaan terug tot de Eerste Wereldoorlog.

Vredesbeweging Pais staat voor het ideaal van een wereld zonder oorlog en voor een geweldloze, duurzame en rechtvaardige samenleving. We zijn daarvoor op vele manieren actief in Nederland en via de WRI in de hele wereld. Wilt u lid worden, ons steunen of zelf meedoen, kijk dan op: www.vredesbeweging.nl of bel: 015-7850137. Twitter: @vredesbeweging. Facebook: facebook.com/vredesbeweging.

STOP DE WAPENWEDLOOP

Stop de wapenwedloop is van oorsprong een "samenwerkingsverband", ontstaan bij de opkomst van de massabewegingen, zoals tegen de neutronenbom aan het eind van de jaren zeventig jaren en die tegen de plaatsing van kruisraketten, bijna 30 jaar geleden.

Het vraagstuk van de strijd tegen oorlog heeft vele facetten. Hoe oorlog bestreden moet worden, daarover zullen wel verschillende benaderingen blijven bestaan. Maar deze strijd moet wel plaatsvinden, en daartoe blijft een boven partijen en richtingen uitstijgende vredesbeweging een noodzaak.

WILPF- WOMEN'S INTERNATIONAL LEAGUE FOR PEACE AND FREEDOM

Laan van Nieuw Oost-Indië 252, 2593 CD,
Den Haag tel: 070 3974682 (secretariaat) of
0345 615105 (penningmeester),
e-mail: info@wilpf.nl.
website: www.wilpf.nl.

Op de site aankondigingen van online meetings en documenten over: Campaign to Stop Killer Robots en 20 jaar UNSC resolutie 1325

HUMANISTISCH VREDESBERAAD

Postbus 235, 2300 AE Leiden, 06 47139247,
e-mail: info@humanistischvredesberaad.nl
website: www.humanistischvredesberaad.nl
met actualiteit rond conflicten.

Ons motto: rede is vrede. Wie doet er mee? Neem gerust contact op.

Onderzoeksdossier VD AMOK

AFTOCHT

uit Afghanistan

• *Joe Biden en het Vietnamspook* •

• *Nieuw veiligheidsdenken* •

• *Gemiste kansen* •

• *'Fundamentalisme is vrouwenhaat'* •

Dit dossier is een product van VD AMOK. Redactie: Kees Kalkman, Henk van der Keur, Jan Schaake

Joe Biden en het Vietnamspook

De inval van de VS in Afghanistan was in de ogen van velen een onvermijdelijke reactie op de aanslagen van 11 september 2001. De uitvoerders van die aanslagen en hun meesters bij de centrale organisatie van al-Qaida wilden de kwetsbaarheid aantonen van het machtigste land ter wereld en zich daarmee een effectief propagandamiddel verschaffen voor hun aanhangers overal ter wereld.

Maar achter dit motief zat een bredere strategie voor de langere termijn. Het was de bedoeling om de VS uit te lokken een militaire bezettingsmacht in Afghanistan te vestigen en die vervolgens, net zoals hun Britse en Sovjetvoorgangers, een nederlaag toe te brengen. Daarmee kon worden aangetoond, dat het westerse imperium niet alleen verwond, maar ook verslagen kon worden. Dat zou het gemakkelijker maken de plaatselijke trawanten van het Westen in het brede Midden-Oosten ten val te brengen.

Voor de VS had de oorlog in Afghanistan als eerste doel al-Qaida uit het land te te verdrijven en hun gastheren, de Taliban, ten val te brengen. Die militaire operatie voerden de VS met hulp van enkele bondgenoten zoals de Britten en ook een aantal Nederlandse commando's uit. De bombardementen op Afghanistan waren al begonnen, toen achteraf bij de Veiligheidsraad steun werd verkregen op basis van het principe van zelfverdediging.

Het inroepen van Artikel 5 van de NAVO had weinig meer dan symbolische betekenis en leidde aanvankelijk alleen tot het vervangen van Amerikaanse schepen in de Middellandse Zee en AWACS-vliegtuigen boven de VS. De rol van de NAVO in Afghanistan begon pas enkele jaren later onder VN-mandaat bij de 'stabilisatiemacht' ISAF die het gezag van de in Kaboel onder westerse auspiciën neergezette regering moest uitbreiden in de rest van het land. De eenzijdige Amerikaanse operatie Enduring Freedom in meerdere landen is in Afghanistan steeds voortgezet (sinds 2015 onder de naam Resolute Support).

Maar ook aan de kant van de VS was er sprake van een strategische agenda voor de langere termijn. Mannen als minister van defensie Rumsfeld en vicepresident Cheney wilden met de aanvallen op Afghanistan en Irak (en in de vervolgplannen tegen de rest van de 'As van het Kwaad', Iran en Noord-Korea) sterke pro-Amerikaanse regimes tot stand brengen, die in de nieuwe 'eeuw van Amerika' de plaats konden innemen van oude bondgenoten als de sjah van Iran, Sadat, Soeharto en Marcos.

De VS en al-Qaida zijn in hun opzet voor de korte termijn allebei geslaagd – met afschuwelijke en chaotische gevolgen – maar op de lange termijn hebben ze gefaald. De positie van de VS in de wereld als steunpilaar voor potentaten is inderdaad aangetast. Maar noch al-Qaida, noch hun rivalen van ISIS is het gelukt ergens een stabiel regime te vestigen. Zelfs gematigder krachten, gebaseerd op de eerder 'reformistisch' geworden bewegingen van de Moslimbroeders, is dit niet gelukt – wellicht met uitzondering van Turkije.

ONTKETENDE WANORDE

Het roept de vraag op hoe de positie van de VS zich nu verder gaat ontwikkelen. Twee visies lijken mij in dit opzicht interessant. De ene is goed verwoord door John Gray in de *New Statesman*. Hij trekt een parallel tussen de ongelooflijke beelden van de bestorming van het Capitool in januari en die van de pogingen van de VS en hun bondgenoten om hun burgers en helpers te evacueren van het vliegveld in Kaboel. In Grays ogen zijn dit twee gebeurtenissen die deel uitmaken van hetzelfde proces van desintegratie. De wanorde die heerst in de VS zelf is verbonden met de wanorde die is ontketend in de wereld, aldus Gray. Hij stelt dat de incompetentie bij de aftocht uit Afghanistan niet de schuld is van president Biden, maar het resultaat van twintig jaar "te ver gaande liberale ambities".

Aan de andere kant kun je Bidens besluit om de overeenkomst met de Taliban van zijn voorganger Trump uit te voeren zien als "een verschuiving naar meer realisme in de Amerikaanse buitenlandse politiek, die al veel eerder had moeten plaatsvinden". Uiteraard maakt dit het Westen kwetsbaarder, omdat bondgenoten als Taiwan en Oekraïne zich afvragen hoe betrouwbaar de VS nog zijn als beschermer. Maar voor Gray is dit onvermijdelijk, omdat hij (terecht) vindt dat het installeren van een bezettingsleger nooit een duurzame strategie was. Afghanistan demonstreert de beperkingen van een ontwikkelingsmodel ('modernisering') dat er vanuit gaat, dat alle landen op weg zijn naar een maatschappij met de instellingen en waarden van het Westen.

Bidens aftocht uit Afghanistan gaat in zijn eigen woorden over "het beëindigen van een tijdperk van grote militaire operaties om andere landen te reconstrueren". Gray stelt: de illusie van de "op regels gebaseerde liberale wereldorde" is

PATROUILLE LANGS EEN AFGHAANSE BEGRAAFPLAATS. GAZNI, 2012

Foto: Sgt Michael Macleod /US Army

verstoord door de opkomst van China, de terugkomst van Rusland als belangrijke speler en de toenemende rol van India als tegenwicht voor China. Het Westen is niet meer beslissend, ze hebben het alleen zelf nog niet door.

FATAAL ESCALATIEMODEL

De andere visie is van Gilbert Achcar bij Jacobin. Dit artikel heeft het voordeel dat het een bredere historische blik geeft op de ontwikkeling van het Amerikaanse imperium. Achcar vindt een grafschrift voor de hegemonie van de VS voorbarig. Hij gaat terug naar de reactie op het einde van de Vietnamoorlog en de brede weerzin bij de Amerikaanse bevolking tegen oorlogsvoering die deze had teweeggebracht (door oorlogsvoorstanders smalend het 'Vietnamsyndroom' genoemd, alsof het een psychische ziekte betrof). De militaire strategie na Vietnam werd volgens Achcar bepaald door twee factoren: enerzijds de afschaffing van de dienstplicht, waardoor de impact van oorlogen op de Amerikaanse bevolking veel kleiner werd, anderzijds de *Revolution in Miliary Affairs* (RMA) en de bijbehorende doctrine, die onder de presidenten Reagan en Bush sr. werd doorgevoerd.

In plaats van de geleidelijke escalatie, die in Vietnam het moeras in had gevoerd, kwamen precisiebombardementen vanaf een afstand (*remote*), ook op de civiele infrastructuur, het gebruik van onbemande drones in combinatie met special forces en een beperkte inzet van grondtroepen. Indien grotere grondoperaties nodig waren, moest met overweldigende overmacht worden ingegrepen voor een beperkte periode. Nieuwe wapensystemen werden voor deze vorm van oorlogsvoering ontwikkeld.

De Golfoorlog van 1991 (en de Kosovo-oorlog van 1999, die Achcar niet noemt) waren voorbeelden van de nieuwe aanpak. De oorlogen onder het presidentschap van Bush jr. gebruikten echter wel de nieuwe wapensystemen, maar niet de andere lessen van Vietnam. Het begin van de Afghanistan-oorlog leek er nog op, maar daarna werd overgegaan tot een permanente bezetting en opbouw van een marionettenstaat. Toen dat op hardnekkig verzet stuitte, kwamen de VS opnieuw in het fatale escalatiemodel terecht (nu *surge* geheten) en raakten zowel in Irak als Afghanistan verwikkeld in een burgeroorlog.

PSEUDO-DEMOCRATIE

Achcar vindt de nederlaag in Irak, hoewel minder spectaculair dan wat zich nu in Afghanistan heeft afgespeeld, belangrijker, omdat de positie van Irak in het Midden-Oosten strategisch van groter gewicht is. Er is een interessante parallel in de twee situaties met de ineenstorting van het Iraakse leger in 2014 tegenover ISIS en die van het Afghaanse leger dit jaar tegenover de Taliban, een vernietigend oordeel over het Amerikaanse model van legeropbouw in een bezet land na een aanvankelijk succesvolle oorlog.

Een andere vergelijking dringt zich ook op: de Zuid-Vietnamese regering na het vertrek van de Amerikanen en de Afghaanse communistische regering na het vertrek van de Russen waren nog enkele jaren in staat zich te handhaven tegenover het oprukkende Noord-Vietnamese leger en het Afghaanse verzet. De pseudodemocratie die de VS in Afghanistan hadden ingericht, zakte nog tijdens het vertrek van de Amerikaanse troepen onmiddellijk in elkaar.

De conclusie van Achcar: de strategie van de VS na Vietnam was niet bedoeld om een pacifistische periode in te luiden, maar om de imperiale expedities voort te zetten met effectievere middelen en minder politieke kosten. Zo is het nu ook: toekomstige oorlogen zullen meer lijken op de drone-aanvallen en precisiebombardementen uit de periode Obama in combinatie met inzet van overweldigende grondstrijdkrachten indien nodig, maar geen langdurige bezettingen met staatsvorming. Het militair-industrieel complex is volledig intact en de drang tot dominantie zal de kop op blijven steken.

Kees Kalkman

Gilbert Achcar, *The US lost in Afghanistan. But US imperialism isn't going anywhere.* Jacobin, 4 september 2021
John Gray, *Afghanistan shows the American dream of remaking the world is over.* New Statesman, 20 oktober 2021

Twintig jaar Nederland in Afghanistan

“Hoewel er stappen in de goede richting zijn gezet, is het nu aan de Afghanen zelf om te zorgen dat het beklijft.” Dit korte zinnetje uit de evaluatie van de Kunduz-missie is volgens Jorrit Kamminga in zijn boek *Je wordt bedankt, Bin Laden* een goede samenvatting van 20 jaar Nederland in Afghanistan.

Het is na de recente machtsovername door de Taliban tegelijk het meest pijnlijke zinnetje uit de hele geschiedenis. Want hoe kan er iets van de inzet van Nederland in dit land beklijven als het land onder een streng islamitisch bewind, geïsoleerd van de rest van de wereld, een totaal andere richting uitgaat?

Kamminga noemt zichzelf een Afghanistanvolger, iets te bescheiden misschien als we weten dat hij al sinds 2005 in het land heeft gewerkt aan allerlei onderzoeksprojecten op het gebied van drugsbeleid en de wisselwerking tussen ontwikkelings- en veiligheidsvraagstukken. In de afgelopen jaren heeft hij meermalen zijn stem laten horen in de Nederlandse media over de oorlog in Afghanistan en het Nederlandse beleid. Hij werkte onder andere voor Oxfam-Novib en is nu verbonden aan het Instituut Clingendael. Aan het eind van zijn uitvoerige en vlot leesbare analyse van de Nederlandse aanwezigheid in Afghanistan stelt hij enkele evaluerende vragen die hij ook aan zijn Afghaanse vrienden voorlegt. Een daarvan luidt: Moet je dan concluderen dat het allemaal mislukt is? Het is een vraag die natuurlijk pas na verloop van tijd echt goed beantwoord kan worden. Zijn Afghaanse vrienden antwoordden eerder dit jaar:

“Nee, er is wel degelijk bijgedragen aan culturele, sociale, politieke en militaire vooruitgang. Maar de internationale gemeenschap slaagde er niet in om het conflict op te lossen en een functionerende overheid te creëren. Bovendien is Afghanistan nog steeds zeer afhankelijk van internationale steun. Als die verdwijnt, dan zal een burgeroorlog onvermijdelijk zijn.”

Opnieuw een pijnlijke zin in het licht van de recente gebeurtenissen. Of er nog internationale steun komt in deze omstandigheden is de vraag. En een burgeroorlog zou het land terugbrengen in de jaren negentig na het vertrek van de Russische bezetters. Kamminga heeft nog niet alle hoop verloren. Hij spreekt van “verborgen vooruitgang,” positieve resultaten die pas op langere termijn vrucht af zullen werpen. Dan gaat het vooral over “kennis, toegang tot informatie, tot ideeën over democratie en ontwikkeling (…) De Taliban konden de macht grijpen, maar ‘ze kunnen het licht niet uitdoen,’” zegt hij met een citaat van de Afghaanse journalist Saad Mohseni.

PARTIJSTANDPUNTEN

Je wordt bedankt, Bin Laden is een boek dat Nederlandse politici vooral bij de hand moeten houden voor het geval dat er nog eens gevraagd wordt om inzet van ons leger in het buitenland. Aan de hand van Kamerverslagen, debatten, opiniërende artikelen en een flinke stapel boeken over twintig jaar Nederland in Afghanistan biedt Kamminga ons een nogal ontluisterend kijkje in de Nederlandse politiek. Zijn boek heeft absoluut een belangrijke documentaire waarde. We vergeten snel. Uruzgan en Kunduz zijn misschien wel in de herinnering blijven hangen als plaatsen waar Nederlandse militairen aanwezig waren. Maar Nederland was op veel meer plaatsen actief, in de hoofdstad Kaboel, in het zuiden en in het noorden.

En weet u nog iets van de politieke steun voor deze missies? Dat GroenLinks tegen de missie naar Uruzgan was, maar zelf met D66 en de ChristenUnie actief heeft bijgedragen aan de invulling van de Kunduz-missie? De PvdA was daarentegen vóór Uruzgan, maar deze partij liet de regering vallen op een tweede verlenging van die missie en stemde vervolgens (met de SP, de PVV en de PvdD) tegen de Kunduz-missie. De enige consequente partij was eigenlijk de SP die zich met zowel principiële als praktische argumenten verzette tegen deelname aan deze oorlog en al vroeg aandrong op onderhandelen met de Taliban. Een onmogelijk standpunt, schimpten de andere partijen. Totdat Trump er ook mee kwam. Je wordt bedankt, Jorrit, voor het opfrissen van ons geheugen!

OPBOUWMISSIE OF VECHTMISSIE

De oorlog in Afghanistan begon met 9/11, omdat Bin Laden, auctor intellectualis van het terrorisme, zich in dat land verborgen hield. Het ging tegen Al Qaida. Niet tegen de Taliban. Die hadden met de aanslag op het WTC op zichzelf niets te

IN HET ZUIDEN VAN AFGHANISTAN, FEBRUARI 2010 **Foto: Kenny Holston/US Air Force**

maken. De VS maakten in 2001 een einde aan hun bewind. De oorlog tegen de terroristen werd een oorlog tegen de Taliban. Een vergeldingsactie mondde uit in een jarenlange oorlog. Amerikaanse aanvallende militaire operaties (Enduring Freedom) vermengden zich steeds meer met de defensieve steun van de NAVO-landen (in het kader van de International Security Assistance Force – ISAF).

Het doel, veiligheid en stabiliteit in het land, zou bereikt moeten worden door naast militaire acties te werken aan de opbouw van het land in politieke, sociale en economische zin. In zijn terugblik op twintig jaar oorlog laat Kamminga zien dat het gelijktijdig werken op die twee fronten eigenlijk een onmogelijke opgave was. De militaire opdracht bleef domineren. In het Haagse debat leidde dat tot allerlei semantische discussies over 'vechtmissie', 'opbouwmissie' en nog veel meer mooie woorden. Was er nu wel of niet sprake van 'mission creep', het oprekken van een mandaat? Haagse woorden tegenover een Afghaanse realiteit.

Het boek van Kamminga gaat over Nederland in Afghanistan. Het is jammer dat er niet wat meer zichtbaar is geworden van de druk die op Nederlandse politici is uitgeoefend van de zijde van de VS en de NAVO. Nederland heeft zich gedurende deze gehele periode een trouw bondgenoot getoond. Het heeft, zo hoort men wel eens, de CDA-minister van Buitenlandse Zaken in de kabinetten Balkenende I en II, Jaap de Hoop Scheffer een baan opgeleverd als secretaris-generaal van de NAVO. Maar hoe verliep de communicatie tussen de Washington en Brussel en het Nederlandse kabinet over al die troepenzendingen?

We zien bij elke nieuwe stap een plan van de regering op tafel komen in de vorm van een zogenaamde Artikel 100 brief. De regering laat daarin aan de Kamer weten dat men het voornemen heeft het leger in te zetten. De Kamer kan er op reageren, maar heeft in principe geen instemmingsrecht. De regering streeft altijd wel naar een zo groot mogelijk draagvlak om geen onoverkomelijke politieke problemen te krijgen. Maar wat ik bij al die besluiten over (verlenging van) al die grote en kleine missies naar Afghanistan miste is wat er aan het 'voornemen' van de regering vooraf ging.

Hoe groot was de dwang van de 'bondgenootschappelijke verplichtingen'? Hoe groot was de druk vanuit de VS om F16's te leveren voor Enduring Freedom? En hoe groot was de druk van de VS via de NAVO om nog meer militairen ter beschikking te stellen? Opmerkelijk is de onbeantwoord gebleven vraag van SGP-Kamerlid Kees van der Staaij uit 2004: "Reageren wij alleen maar op verzoeken die we krijgen of hebben Buitenlandse Zaken en defensie ook een eigen visie op een meer structurele presentie in Afghanistan?"

EEN TELEFOONTJE VAN BIDEN

De verlenging van Uruzgan-missie, waar het kabinet Balkenende IV (CDA, PvdA en CU) in 2010 op struikelt, is een voorbeeld waarin de VS wel als actor zichtbaar is in het besluitvormingsproces is. De VS willen dat Nederland blijft, maar de PvdA heeft beloofd de missie niet nog een keer verlengen. De ChristenUnie steunt dat standpunt. Het CDA wil de Amerikanen graag tegemoetkomen, maar ook na intensief overleg houdt de PvdA-fractie voet bij stuk. Uit door Wikileaks geopenbaarde bronnen weten we dat Balkenende de Amerikanen vraagt om dan zelf maar rechtstreeks druk uit te oefenen op vicepremier Wouter Bos. Het telefoontje van toenmalig vicepremier Biden heeft echter geen effect.

Welke binnenlandse partijpolitieke overwegingen hebben in al deze jaren een rol gespeeld? We kennen de inzet van GroenLinks in 2010 om in de onderhandelingen over de 'Kunduz-missie' te laten zien dat de partij klaar is voor regeringsdeelname (overigens werd de partij niet alleen daarom in 2012 door de kiezers afgestraft, zoals Kamminga schrijft). Zo zijn er wel meer binnenlands-politieke kanten aan dit verhaal. Het valt Kamminga niet kwalijk te nemen dat hij niet alles heeft meegenomen. Het grotere plaatje zou een veelvoud vergen van de huidige ruim 300 bladzijden.

Jos van Dijk

Dit is een licht ingekorte versie van een artikel bij Sargasso: sargasso.nl/twintig-jaar-nederland-in-afghanistan/

Gemiste vredeskansen in een nodeloze oorlog

Afgelopen maanden is er veel gesproken over het dramatische einde aan twintig jaar Westerse oorlog in Afghanistan. Daarbij werden kritische vragen gesteld, bijvoorbeeld over de snelheid waarmee Kaboel in handen van de Taliban viel. Ook over de moeizame evacuatie van Afghanen die in het verleden Nederlandse militairen hebben bijgestaan, zijn harde noten gekraakt.

Foto: Wim de Boer

Menig veteraan verzuchtte ondertussen dat alle inspanningen in het land voor niets zijn geweest. Maar een andere, cruciale kwestie bleef grotendeels buiten beeld: of het überhaupt nodig was (zo lang) oorlog te voeren tegen Afghanistan.

Dat het hier niet over ging, heeft ermee te maken dat velen accepteren dat de oorlog een rechtvaardige was. Die aanname fungeerde als fundament waarop de publieke discussie over de nederlaag in Afghanistan werd gevoerd. Het bakende ook de bandbreedte van die discussie af.

Eventuele kritische vragen over dit fundament werden gemakkelijk terzijde geschoven met een verwijzing naar de aanleiding voor de oorlog. Bijvoorbeeld tijdens een uitzending van Nieuwsuur midden augustus. Henk Kamp, die van 2003 tot 2007 minister van defensie was (en sinds september opnieuw), zei toen: "na de aanslagen op 11 september 2001 moest er iets gebeuren." Er moest simpelweg iets gebeuren. Einde discussie. 'Iets' betekent hier uiteraard de Amerikaanse militaire interventie vanaf 7 oktober dat jaar, en alles wat daarna gebeurde, wat steeds op Nederlandse steun kon rekenen.

SAUDI-ARABIË BUITEN SCHOT

Dit frame, waarin alternatieven voor oorlog irrelevant zijn, deugt niet. Het doet de geschiedenis geweld aan en ontneemt het zicht op andere keuzes – keuzes waarmee honderdduizenden levens bespaard waren gebleven.

Eerst een simpele vaststelling: in Afghanistan is twintig jaar gevochten tegen een tegenstander – de Taliban – die niet direct verantwoordelijk was voor de terreurdaden op 9/11. De aanslagplegers waren leden van Al Qaida; de meeste vliegtuigkapers waren Saudiërs. Maar Saudi-Arabië, dat een grotere rol speelde en speelt in het internationale jihadisme, is een belangrijke bondgenoot van de VS en bleef buiten schot.

Daarnaast is duidelijk dat de Taliban al vóór aanvang van de oorlog bereid waren de leider van Al Qaida, Saudiër Osama bin Laden, uit te leveren voor berechting. De bereidheid hiertoe had alles te maken met de in werkelijkheid moeizame relatie tussen de twee. Maar de VS ging niet in op het voorstel en liet daarmee een kans passeren om oorlog te voorkomen.

Twee maanden na het uitbreken van de oorlog werd een volgende kans gemist. In december 2001 gaven de Taliban zich over, wat door de beoogde nieuwe Afghaanse president, Hamid Karzai, werd geaccepteerd. Dat had het einde van de 'War on Terror' kunnen zijn. Maar de VS had grootsere plannen en de toenmalige minister van defensie, de havik Donald Rumsfeld, veegde de overgave van tafel. De oorlog moest voortduren.

Tien jaar later was er een opnieuw een mogelijkheid. De Amerikaanse president Barack Obama begon toen een groot deel van de 140.000 NAVO-militairen uit het land terug te trekken. Niemand kon er nog aan twijfelen dat de Taliban militair niet te verslaan waren. Maar serieuze onderhandelingen bleven uit. De VS zette de oorlog liever op een lager pitje voort, met een grotere nadruk op luchtaanvallen, waarmee de nederlaag werd uitgesteld.

Talloze kansen op vrede werden, willens en wetens, gemist, waardoor twintig jaar een onnodige oorlog is gevoerd. Naast veel burgerdoden leidde die ook tot meer dan vijf miljoen vluchtelingen. Met een rechtvaardige oorlog heeft dit niets te maken.

Jip van Dort

Jip van Dort werkt aan de Universiteit Utrecht aan een proefschrift over oorlogspropaganda in het Nederlandse politieke debat

Nieuw veiligheidsdenken na Afghanistan broodnodig

Dit jaar werd op de Internationale Dag van de Vrede – 21 september – tijdens een symposium van Studium Generale op de Universiteit Twente een debat gevoerd over het scenario Sicherheit Neu Denken, waarin tussen nu en 2040 het (Duitse) militaire veiligheidsbeleid vervangen moet worden door een louter civiel veiligheidsbeleid.

VOORAFGAAND AAN HET VREDESSYMPOSIUM VAN DE STUDIUM GENERALE DAT 21 SEPTEMBER IN ENSCHEDE WERD GEHOUDEN. LINKS RALF BECKER EN RECHTS KOLONEL HAN BOUWMEESTER. **Foto: Jan Schaake**

Het debat ging tussen Ralf Becker, coördinator van het gelijknamige programma dat in 2018 vanuit de Evangelische Landeskirche in Baden werd gelanceerd en inmiddels door verschillende Duitse kerken en vredesorganisaties wordt ondersteund, en kolonel Han Bouwmeester, docent aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda en onlangs gepromoveerd op een onderzoek naar de Russische dreiging en 'ons' antwoord daarop. Het voorkomen van een nieuwe Koude Oorlog met Rusland is een belangrijk onderdeel van *Sicherheit Neu Denken* en zou dus ook eigenlijk het centrale thema van het debat vormen.

Dat werd het uiteindelijk ook wel, maar zo kort na de dramatische afloop van 20 jaar internationale militaire strijd in Afghanistan konden de twee inleiders hier natuurlijk niet aan voorbijgaan. Becker begon zijn presentatie met citaten van Duitse èn Amerikaanse overheidsfunctionarissen, onderzoekers èn militairen, waarin grote vraagtekens werden gezet bij de effectiviteit van het militaire middel om (internationaal) terrorisme te bestrijden en veiligheid en stabiliteit in Afghanistan tot stand te brengen. Na 9/11 is het internationaal terrorisme (Al Qaida, Islamitische Staat, soortgelijke groeperingen) feitelijk toegenomen – ook met aanslagen in het Westen. En inmiddels moeten we toch vaststellen dat 20 jaar militaire strijd in Afghanistan in ieder geval niet heeft opgeleverd wat ervan verwacht werd.

OUD EN NIEUW DENKEN

Dat is misschien makkelijk praten nu het falen van de hele militaire interventie in Afghanistan – na al eerder die in Irak – zo evident is, maar de meeste citaten die Becker naar voren bracht zijn al van enkele jaren geleden. Ze bevatten één constante: keer op keer is er sprake van een groot maar volstrekt ongefundeerd vertrouwen in het vermogen van de krijgsmacht om bepaalde politieke doelstellingen te realiseren. Er is – ondanks alle overtuigende voorbeelden van het tegendeel – voortdurend sprake van een ongebreideld vertrouwen in de effectiviteit van het geweldsmiddel. Sterker nog: er is sprake van een blind vertrouwen, omdat men die tegenvoorbeelden niet wil zien en evenmin de geweldloze alternatieven, en de talloze malen wèl aangetoonde effectiviteit daarvan. De basis van het programma *Sicherheit Neu Denken* (in het Nederlands inmiddels vertaald als 'Veiligheid, hoe dan?') bestaat dan ook uit het tegengaan van het wijdverbreide geloof in geweld en het onder de aandacht brengen van de effectiviteit van de geweldloze middelen, Die laatste zijn overigens lang niet allemaal 'alternatief' en maken soms al jarenlang deel uit van het overheidsbeleid, maar spreken kennelijk minder tot de verbeelding als de politiek daadkracht meent te moeten tonen.

NATIONAAL BELANG

De vijf zuilen van politiek handelen, waar *Sicherheit Neu Denken* uit bestaat, zijn dan ook niet nieuw. Internationaal rechtvaardige economische verhoudingen en het voorkomen van een klimaatcatastrofe zijn jaren geleden al geformuleerd als remedie voor het tegengaan van gewapende conflicten wereldwijd, maar worden de laatste jaren overschaduwd door 'het nationaal belang'. Structurele samenwerking met de buurlanden of buurregio's (eerst binnen 'Europa', thans met Rusland en het Midden-Oosten) lag als principe ten grondslag aan vredesinitiatieven als de Europese Unie en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa, maar we zijn bezig de EU te militariseren en de OVSE leidt een

kwijnend bestaan. Dat kwijnende bestaan geldt ook voor de Verenigde Naties en de instellingen voor internationale rechtsspraak, die als belangrijke verworvenheden van de 20ste eeuw werden gezien. De samenleving weerbaar maken tegen onderdrukking of ontwrichtende propaganda stond destijds al bekend als geweldloze weerbaarheid en sociale verdediging. En dat door al deze maatregelen het defensiebudget steeds verder verlaagd kan worden (in plaats van de binnen de NAVO afgesproken verhoging met miljarden euro's) wisten we ook al langer. Een resterend deel van de krijgsmacht zou volgens het scenario omgebouwd moeten worden tot een (Internationale) Technische Hulporganisatie die door de regering uit kan worden gezonden naar rampgebieden in binnen- en buitenland om daar de eerste nood te lenigen: zandzakken bij dreigende dijkdoorbraken, evacuatievluchten van of hulptransporten naar aardbevingsgebieden en andere operaties waar ook nu de krijgsmacht al – ongewapend! – bij wordt ingezet.

Keer op keer is er sprake van een groot maar volstrekt ongefundeerd vertrouwen in het vermogen van de krijgsmacht om bepaalde politieke doelstellingen te realiseren.

In die zin gaat het bij *Sicherheit Neu Denken* niet eens om heel erg nieuwe gedachten maar veel meer om die reeds langer bestaande gedachten in hun onderlinge samenhang in te brengen tegen de huidige dominante denkbeweging in, waarin het vertrouwen in het probleemoplossend vermogen van de krijgsmacht hoogtij viert. Of hoogtij vierde, want door Afghanistan heeft deze mogelijk wel een knauw gekregen.

NIET-MILITAIRE MIDDELEN

Han Bouwmeester vertelde dat hij in 2009 zeven maanden lang het Nederlandse Provincial Reconstruction Team in Uruzgan heeft geleid. De wederopbouw van Afghanistan is, zo benadrukte hij, niet echt de taak van militairen, maar in de praktijk blijken alleen militairen het te kunnen doen. Hij plaatste daar wel direct de kanttekening bij dat ook in Uruzgan veelvuldig gebruik werd gemaakt van de Duitse Gesellschaft Technisches Hilfswerk voor de aanleg van wegen en andere stukken infrastructuur.. Het falen van de oorlog in Afghanistan was volgens hem vooral te wijten aan de Amerikaanse vechtlust in 2002 (toen, nadat de Taliban al verslagen was met de operatie Anaconda, nog even met de spierballen werd gerold waardoor in brede lagen van de Afghaanse samenleving de weerzin tegen de Amerikanen toenam) en 2003 (toen men troepen uit Afghanistan terugtrok om een tweede oorlog in Irak te beginnen). Daarna is de roep van de generaals om meer troepen in te zetten stelselmatig genegeerd.

Verder zag Bouwmeester meer heil in een gecombineerde aanpak met civiele en militaire middelen dan in de door Becker bepleite louter civiele aanpak. Dat gold niet alleen de wederopbouw in Afghanistan, maar ook de reactie op Rusland dat in Bouwmeesters verhaal de plek van het internationaal terrorisme innam als veelkoppige dreiging om onze westerse samenleving te ontwrichten. De ruimte die hij ook gaf aan de inzet van niet-militaire middelen bood wel voldoende openingen voor een vruchtbare gedachtewisseling over een ander veiligheidsbeleid na Afghanistan. Een beleid dat niet uitgaat van het versterken van de militaire middelen, zoals inmiddels in een aantal opinie-artikelen alweer wordt bepleit.

LESSEN

Dat zou niet de les zijn die wij uit de laatste ontwikkelingen in Afghanistan zouden willen trekken. Maar welke dan wel?

In ieder geval zou je mogen concluderen, dat de krijgsmacht ook wel wat duidelijker naar de politiek mag communiceren wat je nu wel en niet met militaire middelen kunt bereiken. Militair optreden is geen wondermiddel dat je op alle problemen kunt loslaten. Ook niet als alle andere middelen hebben gefaald.

Bij die 'andere middelen' valt in ieder geval te denken aan internationale diplomatie en interne vredesprocessen. De oorlog in Afghanistan is niet alleen in militair opzicht op een mislukking uitgelopen, maar ook diplomatiek. Als er lessen zijn te trekken, moeten we ons dus niet blindstaren op het militaire middel. Juist voor een andere, nieuw-gedacht veiligheidsbeleid is een gedegen evaluatie van wat je nu wel en niet zou moeten doen op internationaal en intern diplomatiek gebied onontbeerlijk. Met alleen kritiek op het militaire optreden ben je er niet.

Fundamenteler is het punt dat je niet moet denken om vanuit Nederland of welk ander (Westers) land de werkelijkheid in een heel ander land wel even naar je hand te kunnen zetten. Nog afgezien van de vraag of die zogenaamd morele zienswijze wel zo moreel is, maakt Afghanistan (voor de zoveelste keer!) duidelijk dat het zo niet werkt. In dit opzicht is het van belang dat het scenario van *Sicherheit Neu Denken* niet voorschrijft wat anderen (strijdende partijen, bevolkingen en dictators elders in de wereld) moeten doen, maar zich uitsluitend richt op wat wij zelf in ons eigen land kunnen en zouden moeten doen. Een 'verbeter de wereld, begin bij jezelf', waarbij dat 'jezelf' niet louter individueel en daarmee wereld mijdend wordt ingevuld, maar ook ons Nederlandse veiligheidsbeleid betreft.

Jan Schaake
lid van de werkgroep Inclusieve Veiligheid, die Sicherheit Neu Denken naar Nederland vertaalt.

Dit artikel verschijnt in december 2021 ook in de "Afghanistan-special" van Vredesspiraal, het kwartaalblad van Kerk en Vrede. De slotalinea van dit artikel verwijst dan ook naar onder andere een daarin verschenen interview met luitenant-kolonel Mirjam Grandia en een dito artikel van oud-ambassadeur Nikolaos van Dam.

Steunproject voor vrouwen in Kabul

KOKEN IN HET VROUWENHUIS NAHID **Foto: Vrouwenhuis Nahid**

In 2004, dus nadat de taliban-regering omver was geworpen, kreeg ik de gelegenheid om samen met een Afghaanse vluchteling naar Kabul te gaan om haar familie te bezoeken. Ik heb veel gezien en gehoord. Het straatbeeld was niet echt vrolijk. Veel kinderen en hun moeders (weduwen) zwierven op straat, zonder dak boven het hoofd. De jongens probeerden kleine karweitjes te doen, zodat ze wat geld verdienden om hun moeder en broertjes en zusjes wat eten te kunnen geven. Vooral de meisjes liepen de kans op verkrachting.

Na heel veel gesprekken met mannen en vrouwen over de situatie van vrouwen en kinderen in Kabul werd na terugkeer in Nederland de stichting Nahid opgericht en werd in 2006 in Kabul een huis gehuurd. Daarin konden weduwen met kinderen wonen. De betaalde staf was geheel Afghaans. Er waren twee mannen die afwisselend als bewaker in het huis aanwezig waren.

Als een vrouw werk vond met een inkomen waarvan ze zichzelf en haar gezin kon onderhouden, maakte zij plaats voor een 'nieuwe' moeder met kinderen. Zo hebben in de loop der jaren 30 vrouwen en 81 kinderen in het huis gewoond. De vrouwen waren analfabeet, maar de kinderen gingen allemaal naar school. En de meisjes hoefden niet uitgehuwelijkt te worden!!! Dat was voor ons een eis en de moeders waren daar heel blij mee.

Dit alles was mogelijk gemaakt door een subsidie die de stichting in Nederland kreeg van Impulsis, een ontwikkelingsorganisatie. Ook werd het project moreel en financieel gesteund door Vrouwen voor Vrede.

STIJGENDE KOSTEN

Vanwege de situatie in Kabul werden in 2013 de huren van de huizen zo duur, dat wij niet meer een huis konden huren. De zes vrouwen die op dat moment in het huis woonden hebben zelf een woonruimte gevonden. Zij hadden werk tot corona ook daar toesloeg in 2020, maar dat verdiende niet genoeg om alle kosten voor levensonderhoud te dekken. Daarom ondersteunen we tot nu toe deze vrouwen door hun huur te betalen en het hout voor de winter. Nu er geen werk meer is voor de vrouwen moeten de jongens naast hun schoolwerk zien dat ze iets verdienen voor eten en kleding. Dat

blijkt onder het regiem van de Taliban onmogelijk te zijn. De stichting Nahid betaalt nog steeds de huur van de woonruimte.

Tot nu toe is het nu nog mogelijk met bijdragen van particulieren om de vrouwen en kinderen en de twee mannen te ondersteunen. Maar het blijft voor ons moeilijk om voldoende inkomsten te vinden. Vooral nu we de vrouwen iets meer geld zouden willen sturen, omdat hun inkomsten zijn weggevallen en het levensonderhoud in prijs is verdubbeld.

RESULTATEN

Toch rechtvaardigen de resultaten duidelijk onze inspanningen. Want alle kinderen gingen naar school. In tijden van corona waren de scholen gesloten, maar konden de kinderen iedere week werk ophalen om het een week later te laten corrigeren. Wij hebben voor laptops gezorgd.

De oudste van de jongens, Musa, heeft in India een opleiding afgerond (business management) en Sumeia heeft haar universitaire opleiding bouwkunde in de zomer van 2016 met goed gevolg afgemaakt. Omdat zij geen werk kan vinden, is zij naar India gegaan om verder te studeren. Haar zus studeert nu psychologie en Massoud studeert geneeskunde. Bahar is begonnen aan een onderwijzersopleiding. De andere kinderen zitten nog op school of hebben eindexamen gedaan en proberen nu werk te vinden.

Helaas is dat er niet, ook niet als je met goed gevolg de middelbare school hebt afgemaakt. Dat betekent dus: sjouwer op de markt of voor winkels. Maar de vraag naar dat soort baantjes is groot.

OPBOUWEN

Daarnaast was er de vraag van vrouwen naar een veilige ruimte om een eigen bedrijf op te starten. Dat stimuleerde ons te zoeken naar mogelijkheden om een gebouw neer te zetten met een tweeledig doel: bedrijfsruimtes voor vrouwen en ruimte voor de doorstart van het vrouwenopvanghuis.

We kregen hiervoor in 2008 subsidie van Impulsis, zodat het gerealiseerd kon worden. Het ministerie van Economische zaken in Kabul beloofde ons grond, maar dat ging niet door. Toen hetzelfde verhaal vanuit het ministerie van Sociale Zaken in Kabul. Weer werd die toezegging ingetrokken. Intussen waren we twee jaar verder en was de inflatie in Afghanistan een spelbreker. Toen we dan ook grond van een particulier tot onze beschikking kregen, waren onze financiën niet meer toereikend. Toch zijn we met de bouw gestart, omdat de vooruitzichten op subsidie goed waren. Helaas is daar door de crisis en de bezuinigingen van de Nederlandse overheid op ontwikkelingssamenwerking niets van gekomen.

Van het gebouw konden we tot nu toe de benedenverdieping en de (nog niet ingerichte) eerste verdieping realiseren. Beneden woonden tot afgelopen augustus de twee mannen van de bewaking met hun gezinnen. En er is een ruimte voor een naai-atelier. Voor dat atelier is alles aanwezig: naaimachines en geld om het op te starten. Maar het blijkt op het ogenblik moeilijk om vrouwen te vinden die het gevaar om te reizen aandurven om te komen werken en het is nu heel moeilijk om afzet in bedrijven en winkels te vinden vanwege de onzekere toekomst.

Bezuinigingen van de Nederlandse overheid op ontwikkelingssamenwerking speelden ons parten

Door een grote actie onzerzijds hebben we in 2020 voldoende geld kunnen inzamelen om de bouw van de eerste verdieping af te maken. Helaas is het daar nu nog niet van gekomen en ziet het er onder het regiem van de taliban ook niet naar uit dat het snel gaat gebeuren. Maar we houden de moed er in.

EN NU

We richten ons nu op het ondersteunen van de vrouwen en kinderen.

En op de evacuatie van de twee bewakers. Want zij lopen gevaar omdat bekend is dat zij werken voor en betaald worden door een buitenlandse organisatie. Eén van hen is op 4 november al behoorlijk mishandeld door Taliban-leden. De foto's daarvan (in ons bezit) getuigen ervan. Helaas vallen zij niet onder de voorwaarden voor evacuatie, omdat onze stichting niet gesubsidieerd werd door het ministerie. We zoeken nu naar andere mogelijkheden om de mannen in veiligheid te brengen.

Janny Beekman

www.nahid.nl

HUISWERK MAKEN **Foto: Vrouwenhuis Nahid**

Terugkeer Taliban een ramp voor vrouwen

“Fundamentalisme is vrouwenhaat”

Foto: Wim de Boer

Sinds de door de VS gesteunde regering van Afghanistan ineenstortte en de Taliban vorige maand de macht overnamen, wordt het land geteisterd door onzekerheid en onveiligheid. Miljoenen Afghanen wachten af hoe het leven er onder de nieuwe machthebbers uit zal zien en in hoeverre de Taliban de laatste twee decennia zijn veranderd. Maar ongeacht de details is één ding zeker: de machtsovername door de Taliban is een catastrofe voor de rechten van vrouwen en meisjes.

Wij spraken met Mehmooda, een lid van de Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (RAWA), over de situatie van vrouwen in Afghanistan en de mogelijkheden van verzet onder het nieuwe regime.

De wereld heeft de machtsovername door de Taliban met ontzetting gadegeslagen. Hoe heeft u dat persoonlijk ervaren?

Mehmooda: Het was een schokkend moment voor mij en voor alle vrouwen in Afghanistan, ook al was de situatie in Afghanistan vóór 15 augustus ook niet goed, omdat de Taliban sommige delen van Afghanistan al bezet hadden. Slechts enkele steden zoals Kaboel, Herat en Mazar-i-Sharif waren in handen van de regering, maar de afgelegen gebieden waren al vele jaren bezet door de Taliban.

Toen we zagen hoe de marionettenregering instortte en de vrouwen van Afghanistan zich realiseerden dat er een nieuw, donkerder hoofdstuk van hun leven zou beginnen, was dat bijzonder triest, vooral toen ik de beelden zag van mensen die probeerden naar het vliegveld te gaan en de vliegtuigen te bereiken, waarbij sommigen het leven verloren. Het was een heel droevig moment voor mij, omdat ik kan begrijpen waarom de mensen proberen weg te komen.

Misschien is niet iedereen in levensgevaar, maar als je een vrouwenrechtenactivist bent of als je met buitenlanders hebt gewerkt, ben je je leven nu niet zeker in Afghanistan. Vooral jonge mensen zien geen toekomst meer voor zichzelf. De mensen in Afghanistan zijn echter veranderd. Ze willen meer vrijheid, vrijheid van meningsuiting. Ik gaf les aan de universiteit in Afghanistan, mijn studenten hebben contact met me opgenomen en vroegen wat er aan de hand was en wat ze konden doen, en zeiden dat ze hun leven weer in duisternis zagen. Het is niet gemakkelijk om deze situatie aan te zien.

Hoe zal het nieuwe Taliban-regime de situatie van vrouwen en meisjes beïnvloeden?

Mehmooda: De Taliban proberen in de media een heel aardig en opgepoetst gezicht te laten zien. Zij zeggen dat zij de rechten van de vrouw zullen eerbiedigen, maar dan voegen zij er plotseling aan toe “volgens de sharia”. Ze zeggen ook dat ze de vrijheid van meningsuiting respecteren. Ze proberen deze schijn te wekken, maar in werkelijkheid zijn ze niet zo.

In de eerste twee weken na hun machtsovername in Afghanistan hebben ze al veel gewelddadige acties uitgevoerd tegen vrouwen en tegen de media – tegen normale en gewone mensen. Zo hebben zij bijvoorbeeld in de provincie Nangarhar een jongen gedood, alleen omdat hij de driekleurige vlag droeg in plaats van de vlag van de Taliban. Zij hebben een jonge Afghaanse dichter gearresteerd, alleen omdat hij een anti-Talibanbericht op Facebook had gezet. Ze laten sommige vrouwelijke journalisten en andere vrouwelijke werknemers niet toe in hun kantoren. De realiteit is dus anders.

Nu de buitenlandse troepen vertrekken, beginnen de Taliban met meer gewelddadige acties tegen mensen. Zij doen alsof zij aardig zijn, omdat zij twee dingen nodig hebben: ten eerste willen zij dat de Verenigde Staten en andere machtige landen hen als een normale staat en regime erkennen. Natuurlijk weten zij dat op het ogenblik in Afghanistan alles in elkaar stort en dat zij internationale hulp nodig hebben. Ten tweede weten ze dat de bevolking van Afghanistan hen haat. [Het Afghaanse volk] kent het ware gezicht van de Taliban, omdat het hun bewind eerder heeft meegemaakt. Dus de Taliban willen laten zien dat ze niet zo gewelddadig zijn. Maar in werkelijkheid zijn ze fundamentalistisch, en fundamentalisme betekent vrouwenhaat.

U bent lid van de Revolutionaire Vereniging van de Vrouwen van Afghanistan. Waar strijdt RAWA voor?

Mehmooda: RAWA is opgericht in 1977, het is een van de oudste feministische organisaties in Afghanistan en we strijden voor vrouwenrechten, democratie en sociale rechtvaardigheid in Afghanistan. In de loop van vier decennia zijn onze doelen natuurlijk veranderd, omdat de politieke situatie in Afghanistan is veranderd. Eerst viel de Sovjet-Unie Afghanistan binnen en vochten wij voor het verzet tegen de Sovjets. Daarna kwamen de fundamentalisten aan de macht en wij vochten tegen de fundamentalisten, omdat we weten dat fundamentalisten niet geloven in vrouwenrechten, niet geloven in democratie.

Maar ook in de laatste 20 jaar onder de Amerikaanse bezetting en de zogenaamde ‘democratische regering’ waren wij een van de organisaties die ondergronds werkten. Omdat deze ‘democratische regering’ vol zat met criminelen en fundamentalisten en jihadi’s, sprak RAWA zich altijd tegen hen uit. Zij zagen ons dus als vijanden en probeerden RAWA-leden te vermoorden, en daarom werkten wij ondergronds.

RAWA is een politieke organisatie omdat we denken dat als we de situatie voor

Afghaanse vrouwen willen veranderen, we de politieke situatie moeten veranderen. Maar dit politieke systeem en regime heeft niets veranderd voor de Afghaanse vrouwen. Wij geloven dat vrouwen zelf de verandering moeten leiden. We hebben gezien dat in de afgelopen 20 jaar de internationale gemeenschap – al deze machtige imperialistische machten zoals de Verenigde Staten en andere landen – met bommen zijn gekomen onder de slogan van vrouwenrechten, maar er is niets veranderd. We hebben kunnen zien dat in slechts één dag alles is ingestort. Omdat de Afghaanse vrouwen niet echt voor hun rechten vochten, het was slechts een show.

NAW ROOZ / NOW RUZ HET NIEUWJAARSFEEST WAARBIJ DE LENTE AANGEKONDIGD WORDT

RAWA vindt dat we moeten vechten voor onze rechten. Wij hebben een aantal projecten voor vrouwen in Afghanistan, zoals alfabetiseringscursussen, scholen voor meisjes en jongens in dorpen en afgelegen gebieden, en een aantal projecten die inkomsten genereren voor vrouwen om hen financieel te helpen. De meeste vrouwen in Afghanistan zijn analfabeet, zij kunnen niet lezen en schrijven, en wij denken dat als je de geest van een vrouw wilt veranderen en haar bewust wilt maken van [haar] situatie, de eerste stap onderwijs is. Dus we werken hard, dat is waar we mee bezig zijn.

Hoe zal RAWA haar strijd voor vrouwenrechten voortzetten onder de Taliban?

Mehmooda: RAWA werkte als een ondergrondse organisatie ten tijde van de bezetting door de VS en de NAVO en hun marionettenregering, en we zullen onze ondergrondse activiteiten en strijd voortzetten. We hebben het Taliban-regime aan het eind van de jaren negentig meegemaakt. RAWA was de enige vrouwenrechtenorganisatie die in die tijd in Afghanistan aanwezig was en wij streden tegen de Taliban. We organiseerden ondergrondse scholen, alfabetiseringsklassen, projecten voor vrouwen, en we zetten onze politieke strijd voort. We spreken altijd over de rechten van vrouwen met groepen vrouwen ondergronds en we verspreiden ons tijdschrift in onze eigen talen, Dari en Pashto.

We zullen ons werk ook in deze situatie voortzetten, we gaan niet naar het buitenland, we blijven in Afghanistan, omdat we denken dat als we iets willen veranderen, we dat in Afghanistan moeten doen, niet in het buitenland. Vanuit het buitenland kunnen we wel iets doen, maar niet echt strijden.

Hoe sterk denk je dat het verzet kan zijn in de huidige situatie?

Mehmooda: Deze tijden zijn moeilijk voor iedereen, vooral voor vrouwen in Afghanistan. Als een gewone vrouw naar school wil gaan, is dat al een strijd, een gevecht. Voor seculiere en democratische politieke organisaties en vrouwenorganisaties zal het heel moeilijk zijn en als je ondergronds werkt, is het effect natuurlijk minder. Maar het belangrijkste voor ons is dat we in leven blijven. Ik weet dat deze dagen andere seculiere en democratische organisaties en partijen ondergronds proberen te gaan en hun leven proberen te redden in Afghanistan. Zij zullen zichzelf en hun werk organiseren. Het effect zal kleiner zijn, maar toch is er iets, dat is heel belangrijk.

Wat kan de internationale gemeenschap doen om vrouwen en meisjes in Afghanistan te steunen?

Mehmooda: De grote mogendheden hebben Afghanistan verlaten. Ze zijn vertrokken en dat betekent dat ze geen interesse meer hebben in Afghanistan. Ze hebben het lot van het Afghaanse volk gewoon in handen gegeven van de Taliban en de terroristen. Ze planden het, de Verenigde Staten onderhandelden met de Taliban, alles was georganiseerd. De regering Ghani was een marionettenregering van de Verenigde Staten, en de Taliban zijn ook marionetten van de VS. In de media zeggen ze dat we hulp nodig hebben van de Verenigde Staten, dat de Verenigde Staten moeten blijven, dat we hulp nodig hebben van andere landen, waaronder Duitsland. Hieruit blijkt dat het marionetten zijn, dat ze geen enkele interesse hebben voor de bevolking van Afghanistan.

Wij vragen van de progressieve mensen en instellingen in de hele wereld om het Afghaanse volk niet te vergeten en solidariteit te betonen. Wij weten dat de Taliban alle delen van Afghanistan zullen overheersen en dat de vrijheid van meningsuiting, de vrouwenrechten, dat alles in gevaar is. Wij willen een stem zijn voor de vrouwen die hier zijn, en die het land niet kunnen verlaten, en die geen stem hebben. Het is heel belangrijk voor de progressieve instellingen in Europa en Duitsland om zich hiervan bewust te zijn.

Leonie Schiffauer,
medewerkster voor Oost-, Zuid- en Centraal-Azië bij de Rosa Luxemburg Stichting in Berlijn.

Mehmooda (de naam is om veiligheidsredenen veranderd) is lid van de Revolutionary Association of the Women of Afghanistan (RAWA) en woont sinds 2020 in Duitsland, nadat ze Afghanistan om politieke redenen ontvluchtte.

De Afghan Women's Mission werkt nauw samen met RAWA en ondersteunt onder meer projecten in gezondheidszorg en onderwijs voor Afghaanse vrouwen. Een donatie kan gegeven worden bij http://www.afghanwomensmission.org/how-you-can-help-2/

KORTE BERICHTEN

Vredesdag SP

Op 13 november hield de SP haar jaarlijkse Vredesdag. Er waren sprekers over: de Westerse nederlaag in Afghanistan, nieuwe kernwapens in Volkel, het nieuw bondgenootschap het VK, de VS en Australië, en de macht van de wapenindustrie. Ook presenteerde de SP de 'Atlas van de wapenmacht'. De atlas brengt de omvang en de macht van de internationale wapenindustrie in kaart.

U kijkt de Vredesdag terug op: www.sp.nl/vredesdag-live

Flyer voor school

De Stichting Vredeseducatie maakte in samenwerking met Burgemeesters voor Vrede de flyer 'Atoomwapens de wereld uit!' voor kinderen en jongeren die de burgemeesters een handje willen helpen. Voor docenten en begeleiders is er een handleiding. De vier kleurrijke pagina's tellende flyer bevat veel informatie, een meningspeiling, aanwijzingen om zelf een vredesmonument te maken en puzzels. Download de flyer op: vredesmedia.nl/A9

Frans Vredesmuseum

In Estaing, een klein plaatsje in het zuiden van Frankrijk, is een nieuw vredesmuseum geopend. Dit 'Maison de la paix' heeft een Nederlands tintje want het is gesticht door Petra Keppler, die hier op verschillende plekken in de vredesbeweging actief was en is.

De opening was op 11 november door de burgemeester van Estaing en stond in het teken van de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. De eerste tentoonstelling in het museum ging dan ook over de soldaten die toen sneuvelden: "opgeofferd, maar niet vergeten".

Vredespolitiek

Zeven vredesorganisaties hebben over de begrotingen van defensie en Buitenlandse Zaken een brief naar de Tweede Kamer gestuurd. Daarin dringen ze o.a. aan op het voorkomen van een Koude Oorlog met China en Rusland, op het ondertekenen van het verdrag dat kernwapens verbiedt, het versterken van de VN, het stoppen van de wapenexporten naar landen in oorlog, hogere ontwikkelingshulp zonder militaire component en minder uitstoot van broeikasgassen door krijgsmachten.

De ondertekenaars zijn: Women's International League for Peace and Freedom, Platform Vrouwen & Duurzame Vrede, Amsterdams Vredesinitiatief, Enschede voor Vrede, Vredebeweging Pais, Stop Wapenhandel en Kerk en Vrede.

Onbekende Oorlogsvrouw

Onder het motto 'vrouwenkracht is vredesmacht' heeft de Leuvense vredesbeweging in november het standbeeld van de 'Onbekende Oorlogsvrouw' ingehuldigd. Katlijn Malfliet zei namens de vredesbeweging o.a. "Met dit beeld van de onbekende oorlogsvrouw willen we aangeven dat er een enorm potentieel is aan vrouwen om collectief aan vrede te werken. Samen met die verontwaardiging over het feit dat vrouwen een blinde vlek zijn in het oorlogsgebeuren is het zeer belangrijk tegelijk op een positieve en constructieve manier de kracht van vrouwen te benadrukken om aan vrede te werken."

Palestijnse ngo's

Zes prominente Palestijnse maatschappelijke organisaties zijn op de Israëlische terrorismelijst geplaatst. Ze bieden steun aan de onder bezetting levende Palestijnse bevolking en documenteren de Israëlische schendingen van Palestijnse (mensen)rechten. Vanuit de hele wereld klinken protesten. Zo riepen ruim 240 internationale organisaties op de Israëlische maatregel te veroordelen en de Palestijnse ngo's in bescherming te nemen. In Nederland vroegen 32 organisaties de Nederlandse regering zich uit te spreken tegen de ongefundeerde Israëlische beschuldigingen.

In Israël zelf heeft Combatants for Peace een strafklacht ingediend tegen de minister van defensie wegens het opzettelijk valse informatie verstrekken die leidt tot het ontnemen van rechten.

Er loopt ook nog een mailactie waaraan iedereen deel kan nemen. Zie: vredesmedia.nl/A1

Vredespaal

16 oktober is in Wijk aan Zee een vredespaal onthuld met de tekst: "Dat er Vrede moge zijn op aarde". Bij De Banjaert, Nivonhuis en -kampeerterrein, kunnen we voortaan stilstaan bij Vrede. Er staan inmiddels meer dan 250.000 palen verspreid over de wereld. Het idee van deze vredesboodschap komt van Marisha Goi uit Japan, die na de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog zijn werk in dienst van de mensheid heeft gesteld.

Vrouwen in Kabul

De vredesbeweging in Nederland steunt al vele jaren alleenstaande vrouwen in Kabul. Met de komst van de Taliban is hun veiligheid en die van de meewerkende mannen en hun gezinnen in gevaar. Op 4 november was er een informatiemiddag waar de laatste ontwikkelingen werden besproken. Een citaat uit het verslag: "Afghanistan telt ongeveer 1 miljoen weduwen, na 43 jaren oorlog. Zij worden het eerste half jaar na de dood van hun mannen door de familie opgevangen. Daarna worden ze op straat gezet en moeten ze zichzelf en eventueel hun kinderen redden."

Dag van de Vrede

Het Culture of Peace News Network heeft een verslag gepubliceerd van de Internationale Dag van de Vrede (21 september). Ze telden 628 plaatsen in de wereld waar vredesacties werden gehouden. België viel op doordat in veel gemeenten officieel vredesvlaggen werden gehesen. Veel acties waren er ook in Rusland en Oekraïne. In Kameroen waren er grote vredesmarsen. In Jerusalem kwamen zo'n duizend Joodse en Arabische moeders bijeen om bij de regering aan te dringen op meer inspanning voor vrede. Ze vormden o.m. een menselijke ketting. In Philadelphia (VS) waren er zelfs 15 verschillende activiteiten.

Echt wereldwijd dus, met veelal ook aandacht voor dingen als: economische rechtvaardigheid, raciale gelijkwaardigheid en het voorkomen van klimaataantasting. In Nederland gaat de Internationale Dag van de Vrede op in de Vredesweek.

Het volledige verslag met foto's: vredesmedia.nl/A5

Pro-Palestijns activisme

Maatschappelijke organisaties en personen die zich inzetten voor de rechten van de Palestijnen worden in Nederland structureel tegengewerkt. Het European Legal Support Center onderzocht 76 incidenten tussen 2015 en 2020. Daarbij gaat het om: cyberaanvallen, (doods)bedreigingen, toegang weigeren tot debatruimtes, inperking van academische vrijheid, aanvechten van subsidies en lastercampagnes, waarbij solidariteit met Palestijnen en legitieme kritiek op Israël verdacht worden gemaakt als antisemitisme of steun voor terrorisme.

Conclusie: Er is sprake van een patroon waarbij elke vorm van aandacht voor de Palestijnen kan rekenen op tegenwerking en intimidatie. Dit leidt tot zelfcensuur en een krimpende ruimte voor maatschappelijk debat.

Klimaat

Vredesbeweging Pais heeft, samen met vele andere organisaties uit de hele wereld, een oproep gedaan aan regeringen die in november deelnemen aan de VN-klimaatconferentie in Glasgow. Deze regeringen worden opgeroepen om militaire activiteiten niet langer buiten schot te laten als het om beheersing van klimaatverandering gaat.

Meer informatie: vredesmedia.nl/A4

Oorlog afschaffen

Save Sinjajevina, een burgerinitiatief in Montenegro, krijgt de War Abolisher of 2021 Award van World BEYOND War. Het burgerinitiatief voert actie tegen een gepland NAVO-oefengebied dat een bedreiging vormt voor de natuur en de leefwijze van de bevolking daar.

Steun hun actie via de petitie op: tinyurl.com/3a22383e

Geweld op tv

RTL en SBS zenden dit najaar de serie Chucky uit. Hoofdpersoon is de pop Chucky, die met een mes dood en verderf zaait. Op initiatief van Vredesbeweging Pais en de Stichting voor Actieve Geweldloosheid is vanuit de vredesbeweging aan deze omroepen gevraagd het al toenemende geweld met messen niet aan te wakkeren en van uitzending af te zien. U kunt zelf ook een protestbrief zenden. Een model is beschikbaar op: vredesmedia.nl/A7

Labour partij

Tijdens een conferentie van de Britse Labour partij hebben partijleden een motie aangenomen waarin de partijtop wordt verzocht sancties tegen Israël te steunen. De motie, ingediend door de jongerenafdeling, verwijst naar rapporten van B'Tselem en Human Rights Watch die concluderen dat Israël schuldig is aan apartheid. De motie roept de partijtop op 'effectieve maatregelen' te treffen tegen Israëls schendingen van het internationaal recht, de wapenhandel met Israël een halt toe te roepen en de handel met Israëls illegale kolonies stop te zetten.

Stappen naar vrede

Op 21 september, Prinsjesdag en Internationale Dag van de Vrede, publiceerde Het Parool een artikel van May-May Meijer (Peace SOS) met o.a. de volgende punten voor het bereiken en behouden van vrede:

- Lokale ngo's die geleid worden door lokale mensen goed ondersteunen.
- Een hoger percentage van het bruto binnenlands product naar de preventie van gewelddadige conflicten, het verminderen van armoede en klimaatactie.
- Een verbod op kernwapens.
- Het vredesideaal van de Europese Unie niet verloren laten gaan.

Het complete artikel: vredesmedia.nl/A6

Historische mijlpaal

Na 11 jaar onderzoek heeft het Zweedse Openbare Ministerie besloten om oliebedrijf Lundin Energy aan te klagen voor medeplichtigheid aan internationale misdrijven. De honderdduizenden Zuid-Sudanezen waarvan de levens verwoest werden door de oorlog om Lundin's olievelden, krijgen uitzicht op rechtvaardigheid.

Volkel

Op 25 september organiseerde een aantal vredesorganisaties een manifestatie bij vliegbasis Volkel. De manifestatie was gericht tegen de kernwapens daar. Om 11 uur werd begonnen met de ontvangst van internationale fietsers uit Duitsland. Er werd een rondje om de basis gefietst. Verder waren er sprekers en muziek.

Freedom Flotilla Coalition

De Freedom Flotilla Coalition is bekend van de pogingen om de Israëlische blokkade van Gaza te breken met schepen. Nu zijn meerdere leden ervan ook actief in het zenden van medische hulp via Egypte en Jordanië. 25 ambulances en veel medische hulpmiddelen zijn al afgeleverd.

Meer hierover: vredesmedia.nl/A8

Not on our border watch

In juli is de coalitie 'Not on our border watch' opgericht. Deze coalitie van juristen en Europese ngo's heeft als doel het verantwoordelijk stellen van de Europese Unie en Frontex voor de illegale pushbacks waardoor tienduizenden asielzoekers de kans wordt ontnomen om Europa binnen te komen. De partners werken hieraan door juridische acties, onderzoeksjournalistiek en politieke druk. Meer informatie: tinyurl.com/9dmd4r3x

Twee handen

'Twee handen van geweldloosheid' is een methode die u kunt zien in een halfuur durend Engelstalig webinar over vredescultuur en geweldloze methoden. Zie: vredesmedia.nl/A2

Memorabele memoires van Nelly Koetsier

Als ik me zo een beeld vorm van de gemiddelde lezer van het VredesMagazine, dan zullen velen van ons nog wel het nodige materiaal in huis hebben van een actief verleden. Sommige stukken netjes geordend en elk moment weer terug te vinden; andere stukken in dozen, op stapels en/of op zolder. "Om nog eens verder uit te zoeken." Want ergens hebben we het idee dat dat allemaal nog wel de moeite waard is om bewaard te blijven maar ondertussen neemt onze angst toe dat we daar niet meer aan toe komen.

Nelly Koetsier is dat wel gelukt, mogelijk geholpen door het coronajaar – hoewel ze dat zelf het "rampjaar" noemt – en het resultaat mag er zijn. Een boekje van 172 bladzijden met doorgaans korte hoofdstukjes ("episodes" genoemd), waarin een bepaalde activiteit, werkgroep of campagne centraal staat. Zoveel mogelijk chronologisch geordend, maar je ontkomt er natuurlijk niet aan om zo af en toe en klein sprongetje voor- of achteruit te moeten maken.

De opzet in de korte episodes maakt het boekje ook erg toegankelijk. Je kunt er doorheen bladeren, zo af en toe wat lezen en al dan niet herkennen. Door de chronologische opzet vormt het door de episodes heen ook een soort geschiedschrijving van het actie voeren. Menigeen zal terug verlangen naar die volle zalen waar stevig werd gediscussieerd over wantoestanden in de wereld en wat wij daaraan moesten doen. Maar als je in het boekje dan ook weer de stenciltjes ziet waarmee die bijeenkomsten moesten worden aangekondigd, dan zie je toch ook wel weer de zegeningen van deze tijd waarin we mooier drukwerk kunnen verzorgen.

Ook de enorme variëteit aan onderwerpen en werkwijzen is herkenbaar. Wantoestanden ver weg en dichtbij, de ene dag hekken doorknippen op Volkel en de andere dag met de burgemeester van de Haarlemmermeer in een gemeentelijke commissie over ontwikkelingssamenwerking zitten.

Van dit hele palet aan activiteiten krijgen er twee nog wat uitgebreidere aandacht. Het zijn dan geen episodes meer, maar boekdelen. Het ene gaat over Koetsiers langdurige aandacht voor en betrokkenheid bij de opvang van asielzoekers in Nederland en dan met name asielzoekers uit Zaïre / DR Congo. Het tweede – daarmee logisch verbonden – over de ontwikkelingen in Congo die Koetsier vanuit de werkgroep CongoNed analyseert en aan de orde stelt. Als lezer van het VredesMagazine moet u regelmatig een artikel van haar hand in dit blad zijn tegengekomen.

In het deel over CongoNed – dat "de Nieuwe Tijd" als titel heeft meegekregen – komt ook Koetsiers muzikale belangstelling aan bod. De talloze liederen die zij voor de beweging heeft geschreven en haar betrokkenheid bij de Eisler Gesellschaft. Muziek om het vol te blijven houden.

De memoires vormen dan ook geen afsluiting van een actief leven maar een aansporing om door te gaan.

Jan Schaake

Nelly Koetsier. *Van Bewustzijn tot Aktie. Memoires.*
Uitgegeven in eigen beheer;
te bestellen via info@eisleriana.nl

Op 13 november organiseerde de SP een digitale vredesdag met als sprekers Tom Souer en Ludo De Brabander. Ook werd de brochure Wapenhandel en permanente oorlog ten doop gehouden.

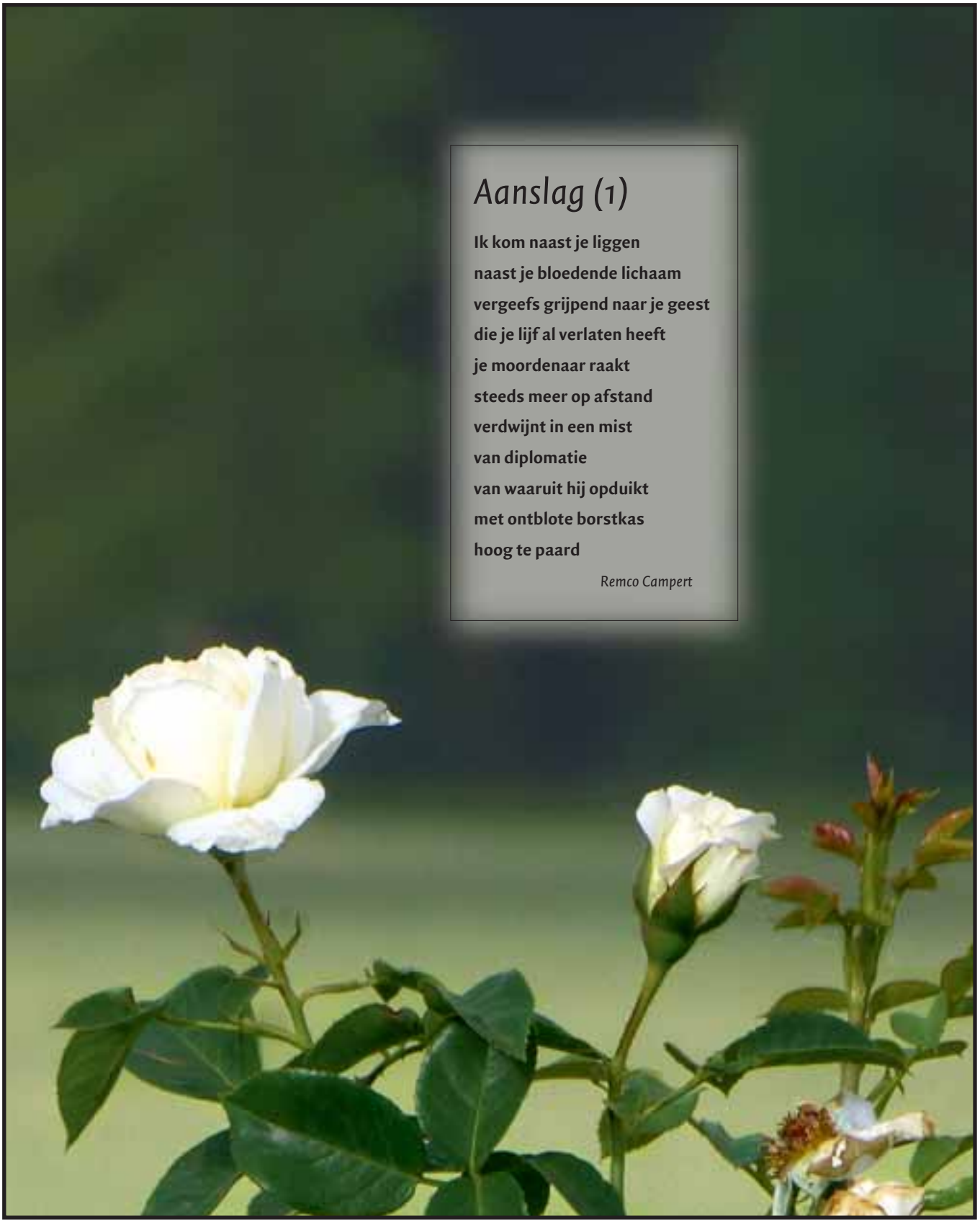

Aanslag (1)

Ik kom naast je liggen
naast je bloedende lichaam
vergeefs grijpend naar je geest
die je lijf al verlaten heeft
je moordenaar raakt
steeds meer op afstand
verdwijnt in een mist
van diplomatie
van waaruit hij opduikt
met ontblote borstkas
hoog te paard

Remco Campert

Foto: Doris Göbel

Uit de bundel: *Open Ogen*,
Amsterdam, 2018, De Bezige Bij
© 2018 Remco Campert